

INHOUD

- 1 Halle in de greep van de Soldateska
- 2 Dagboek van Zenon Verhoeven over de 18-daagse veldtocht (mei 1940)

Geachte lezer,

In tegenstelling tot wat in *Hallensia* 2015/02 werd aangekondigd, zullen de volgende drie bijdragen niet in **HallensiaPlus** verschijnen :

- Het oorlogsdagboek van mevr. Anna Borremans-Renaux
  - Het oorlogsdagboek van mevr. Anna Schillebeeckx-Borremans
  - Het hoofdstuk over Pierre Mertens (politieke gevangene in WOI) uit de kroniek van de familie Mertens-Borremans
- De originele documenten zullen evenwel ingescand worden en op de website van de Kring (<http://www.hallensia.be/blog/>) geplaatst worden. U zal ze daar – ter gelegener tijd – kunnen terugvinden (en downloaden) onder het tabblad "Documentatie".

Colofon

Concept:
Marcel Franssens

Redactie:
Jurgen Vandebotermat

Vormgeving:
John Gheysels

Hallensia Plus is het nieuwe, digitale tijdschrift van de K.G.O.K.H. Het bevat allerlei teksten van hoge kwaliteit die om één of andere redenen niet passen in het profiel van de reguliere, gedrukte Hallensia: omdat ze te technisch van aard zijn en te gespecialiseerd, omdat het om werktuigen of naslagwerken voor onderzoek gaat, omdat het boeiende artikels zijn over andere gemeenten uit de regio... Omdat deze teksten en nota's evenwel zeer informatief zijn, of van belang voor de studie van groot-Halle (en omliggende), willen we ze de lezer zeker niet onthouden.

Dr. René BORREMANS

HALLE IN DE GREEP VAN DE SOLDATESKA

Een overzicht van de militaire aanwezigheid in en rond de stad van de tweede helft van de 14de eeuw tot het einde van de 18de eeuw.

SILENT LEGES INTER ARMA
Cicero, Pro Milone, 4, 11

Halle 2014

Panorama van Halle, uit: "Albums de Croÿ", ca. 1600

1. INLEIDING.

Door hun voogdijrechten op de goederen van het kapittel van Sint-Waltrudis van Mons, kwamen de graven van Henegouwen vanaf de 12de eeuw progressief in het bezit van het domein van Halle (1). Vanaf de definitieve aanhechting van Halle bij het graafschap, ontwikkelde zich deze localiteit tot een bastion van de machtige Henegouwse vorsten tegenover hun diverse tegenstrevers, vooral de graven, later hertogen van Brabant (2). De site van Halle had een niet te verwaarlozen strategische waarde. Het lag op een doorwaadbare plaats op de Zenne, op het kruispunt van belangrijke wegen, een noord-zuid-weg, gekenden bedevaartroute naar Compostella en Rome (3), en een west-oost-weg, vanuit Vlaanderen, over Geraardsbergen, naar Nijvel en verder naar de Maasvallei (Namen) (4). De graven van Henegouwen stelden in Halle een baljuw aan, die bevoegd was op militair, administratief en gerechtelijk vlak en die onderworpen was aan de groot-baljuw, met zetel in Mons. In een keure van 1225 noemde Johanna, gravin van Vlaanderen en van Henegouwen Halle 'stadt' (5). Er bestaat geen bewijs dat Halle toen reeds was omwald. Nochtans heeft *stadt-stad* in het Midden-Nederlands volgens taalkundigen de betekenis van versterkte (woon)plaats (6). Het is wel bewezen dat Halle in 1357 omwald was (7). De omwalling, eerst op de linker Zenneoever gebouwd, werd nadien naar het zuiden toe en op de rechter rivieroever uitgebreid (8). Midden 16de eeuw vertoonden ze nog steeds middeleeuwse kenmerken, wat het stadsplan van J. van DEVENTER (ca. 1555) (9).

De stad Halle is vanaf de late middeleeuwen en praktisch tot het einde van de 18de eeuw, toen de Zuidelijke Nederlanden door de Franse Republiek werden geannexeerd, op een of andere wijze betrokken geweest bij de conflicten tussen de feodale heren eerst, later tussen de vorsten die aanspraak maakten op onze regio's. Een studie, specifiek aan de militaire aanwezigheid en activiteit in en rond de stad, en de impact ervan, is er tot hiertoe nog niet geweest. In het kader van ons archeologisch bodemonderzoek en van het bouwhistorisch onderzoek van een aantal panden, hebben wij in sommige gevallen vragen gehad over de oorzaak van sommige grondlagen, brandsporen, afbraken en verbouwingen. Wij hebben ons tot doel gesteld een compilatie van de gebeurtenissen samen te stellen, dit om een eerst objectief overzicht te krijgen van de feiten. De gepubliceerde oorspronkelijke bronnen leveren alvast voldoende materiaal hiervoor. Er werden, enerzijds, gegevens uit de oorspronkelijke archivale bronnen benut, anderzijds, een beperkt aantal eigentijdse getuigenissen waarvan de authenticiteit o.i. volkomen betrouwbaar zijn. Voor de middeleeuwen steunen we op het belangrijk archivalisch onderzoek geleverd door E. MATTHIEU (1910), dat gegevens uit de baljuwsrekeningen van Mons van 1358 tot ca. 1500 leverde. Voor de periode van keizer Karel V werden blijkbaar geen informatie verzameld. Daarentegen is de regering van Filips II beter gekend wegens de toenmalige onrust en de godsdienstoorlogen (10). Voor de 17de- en 18de eeuw beschikt men vooral over de gegevens uit het stadsarchief, door L. EVERAERT en J. BOUCHERY (1879) gepubliceerd. Deze informatie werden aangevuld door het bronmateriaal later door M.J. VAN DEN WEGHE en G. RENSON in diverse artikels verwerkt. Ons overzicht eindigt in 1793, vooravond van de aankomst van de Fransen in de stad. O.i. vergt deze volledig andere situatie een apart onderzoek.

. Wegens gebrek aan betrouwbaarheid komen de verschillende historische verhalen niet in aanmerking. Het gaat om Jan de POTRE, *Dagboek*. 1549-1602, uitg. J. de Saint-Genois, Gent, 1861, J. LIPSIVS 1604, *Diva Virgo Hallensis*, De vertaling en bewerking ervan door C. MAILLARD 1607, *Histoire de Notre-Dame de Hal*, P. POIRTERS, Den Pelgrim van Halle, Brussel, 1657, J. BLAES en A. HENNE, (uitg.), *Mémoires Anonymes sur les troubles des Pays-Bas. 1565-1580*. Brussel, 1859-1866.

De gegevens, in chronologische volgorde gerangschikt, worden telkens aangevuld met korte informatie over de algemene historische context, alsook over de lokale toestand, in de desbetreffende opeenvolgende perioden. In nota's worden enkele specifieke termen verklaard en bepaalde figuren belicht.

2. EEN COMPILATIE VAN FEITEN: 1357- 1792.

In 1349 wordt het schip van de Sint-Martinuskerk gebouwd en de toren van deze tot de tweede verdieping verhoogd (11).

Van 1 juli 1358 tot 7 oktober 1369 is Jean de Hollande baljuw van de stad. (12). De toeloop van bedevaarders in Halle in de maand september van hetzelfde jaar noopt het stadsbestuur gewapende mannen aan te werven (13).

Op 18 december van hetzelfde jaar verblijft er in de stad een troep krijgsvrienden die in Frankrijk moet gaan strijden tijdens de opstand in Parijs, geleid door Etienne Marcel en onderdrukt door de Dauphin.

1360. De volksofstand in Leuven, geleid door Pieter Coutereel, wordt door Wenceslas van Luxemburg, hertog van Brabant, onderdrukt. Meerdere opstandelingen zwerven rond in de omgeving van Halle (14). Gravin Mathilde van Lancaster, in 1360 terug in Henegouwen, stelt tekortkomingen vast aan het Halse verdedigingsstelsel (15).

1361. [LODEWIJK VAN MALE, GRAAF VAN VLAANDEREN, VERKLAART DE OORLOG AAN HERTOG ALBRECHT VAN BEIEREN; REGENT VAN HENEGOUWEN.](#)

In 1362 verkondigt Albrecht van Beieren, regent van Henegouwen, een charter, die de lakennijverheid binnen de stad Halle regelt en bevordert. (16). Dit wijst erop dat het ambacht toen toen reeds belangrijk was.

Uit hetzelfde document blijkt dat de graaf bezorgd is met de uitbreiding van de verdedigingsstelsel van de stad: *'ossi pour fortifyer de plus en plus no ville dessus dite'* (17).

In 1366 legert hertog Albrecht een Duits garnizoen in Halle, onder bevel van een zekere Florion of Floïon, later van Hermant dou Bos, schildknaap, baljuw en kapitein van de stad (18).

[GESCHIL TUSSEN DE HERTOG ALBRECHT VAN BEIEREN EN DE HEER VAN EDINGEN.](#) Het kasteel van Edingen komt opeenvolgend in de handen van de hertog en van de medestanders van Siger I, heer van Edingen. Met Pasen 1366 komt het conflict door een overeenkomst tot zijn einde (19).

[1367-1368. Edingse Oorlog tussen de broers van de vermoorde Siger I, heer van Edingen en Albrecht van Beieren.](#)(20).

Tijdens de Edingse Oorlog klagen de Hallenaren erover dat zij teveel belast worden wegens de kosten van bewaking van de stad: *'trop dur leur estoit'* (21). 1368. Nabij de poorten van de stad, doortocht van krijgsvrienden verzameld door de hertog van Brabant ter gelegenheid van het conflict tussen deze en Edward, hertog van Gelder (22).

De aanwezigheid in hetzelfde jaar van grote vreemde legereenheden (*'grandes compagnies'*) (23) op de grens van Henegouwen, komt ter sprake tijdens meerdere bijeenkomsten van de groot-baljuw van Henegouwen en de baljuw van Halle en in het vooruitzicht van het organiseren van de bewaking (*'guet'*) van Halle (24).

1368-1369. De baljuw laat de stad dag en nacht door kruisboogschutters bewaken (25). 1372-1373. Er zijn geruchten over een Brabantse agressie tegen Henegouwen en in het bijzonder tegen Halle, ten gevolge van een actie in Brabant van de Henegouwse Rasse de Montigny, heer van Quiévelon (26).

[FEODALE OORLOG TUSSEN DE HEREN VAN GEMPE EN JAN VAN SCHOONVORST.](#) Het motief van het geschil tussen deze twee Brabantse edellieden is niet gekend. De heer van Gempe was Renaud van Brederode, zoon van Thierry, vermeld in 1370 en 1387. Het domein van Gempe was afhankelijk van Sint-Joris-Winge. Deze privé-oorlog was een van de laatste in ons land (27).

1374. Tijdens deze oorlog wordt de streek van Halle geteisterd door gewapenden benden. De baljuw laat de Brusselpoort, de Bergenpoort en de Nijvelspoort door kruisboogschutters beschermen. Aan de Brusselpoort wordt een bareel genaamd *'tabart'* geplaatst, gemaakt uit hout herkomstig uit het Bois de la Houssière (Braine-le-Comte) (28).

Op 21 maart wordt een bode naar Saintes gestuurd met het verzoek de sterkste en de dapperste mannen te bewapenen en naar Halle te sturen om de stad te bewaken (29). Rasse de Montigny verblijft in Halle met 14 speren en 10 kruisboogschutters uit Mons. Van Schoonvorst pleegt plunderingen in de streek (30).

Kort na 25 juli begeeft zich de baljuw naar Heusden om aan de raadsheren van de graaf van Henegouwen en van de hertog van Brabant verslag uit te brengen over de plunderingen gepleegd door Jan van Schoonvorst. Terug uit Holland, stelt hij vast dat de heren de Montigny en de Floyon, belast met de verdediging van de stad, deze hadden achtergelaten. Ter vervanging van deze stelt hij Henri de Ruesne en Hustin de Dour aan. Zij beschikken over paarden (31). Op 26 juni brengt de baljuw verslag uit bij de groot-baljuw, over de toestand van de 'forte-resse' (kasteel of stadsversterking?) (32) en over de plunderingen die in de buurt werden gepleegd (33). Rond dezelfde tijd stuurt de groot-baljuw meerdere ridders naar Halle en naar Feluy in verband met de 'chevauchie' van de heer van Gempe (34). Van 29 september tot 19 november wordt een kruisboogschutter en een 'man' belast op de torens van het kasteel de wacht op te trekken (35).

April 1375. EEN TRAKTAAT TUSSEN HERTOG ALBRECHT EN DE HERTOG VAN BRABANT regelt de wederkerige bevrijding van de gevangenen en teruggave van de geplunderde voorwerpen, gevolg van de privé-oorlog veroorzaakt door de heer van Gempe. Voor Henegouwen wordt de baljuw van Halle voor de onderhandelingen belast (36).

In 1376-1377 wordt de 'tour quarrée' van het kasteel vermeld (37) en in 1378-1379, werken aan de voet van de kasteelbrug (38).

Op 29 juli 1376 ontvangen Albrecht van Beieren en zijn vrouw in Halle de hertog en de hertogin van Brabant. Er wordt aan elke stadspoort een kruisboogschutter geplaatst. (39). Op zondag 30 november van hetzelfde jaar komen tal van edellieden te Halle om een 'parlement' (40), bij te wonen. De baljuw neemt maatregelen om de stad te laten bewaken en stelt hiervoor o.m. twaalf bewapende mannen aan (41). Op 9 juli 1377 heeft opnieuw een parlement plaats, bijgewoond door 'messire et madame' (de hertog van Henegouwen en zijn vrouw). De stadspoorten worden door vier kruisboogschutters bewaakt (42).

Ca. 1380-1400 wordt de middenbeuk van de kerk verhoogd (43).

ORLOGEN IN VLAANDEREN. Opstand van de Gentenaren en bijna gans Vlaanderen tegen graaf Lodewijk van Male.

In de nacht van 7 februari 1381 worden meerdere krijgslieden te voet en te paard rond de stad gezien. Het zijn Vlamingen die langs Buizingen voorbij gaan om zich naar Luik te begeven (44).

Juli 1381. Walter IV van Edingen neemt Geraardsbergen in. Enkele inwoners ontvlucht uit deze stad worden in Halle opgenomen. (45). Na 18 november komt de koningin van Engeland 'le Roine d'Angleterre que devoit passeir à Haul' naar Halle. Wellicht gaat het om Anna van Bohemen (1366-1394), dochter van keizer Karel IV van Bohemen. Ze huwde in 1392 met Richard II Plantagenet, koning van Engeland. Acht kruisboogschutters worden gedurende twee dagen belast met de bewaking van de vier stadspoorten. De baljuw, zijn 'sergens' (46) en meerdere 'compaignons' (47) bewaken de stad en het kasteel (48). In 1382 wordt een 'nueve tour' en een 'tour de machinerie' aan het kasteel gebouwd (49). In hetzelfde jaar, na het nieuws te hebben vernomen van de inname op 1 mei van Brugge door de Gentenaren, beslist de baljuw veiligheidsmaatregelen te nemen: aan drie poorten van de stad worden telkens twee kruisboogschutters geplaatst, terwijl de vierde poort wordt afgesloten (50). Toen Johanna, hertogin van Brabant, weduwe van Wenceslas van Luxemburg, op 3 en 4 februari 1383, in de stad verblijft, worden vier kruisboogschutters belast met het bewaken van de stadspoorten (51).

BOURGONDISCHE PERIODE.

Filips de Stoute, hertog van Bourgondië erft in 1384, bij het overlijden van zijn schoonvader, Lodewijk van Male, Vlaanderen en Artesië plus een aantal graafschappen dieper in Frankrijk. Zijn kleinzoon, Filips de Goede (1419-1467) verwerft een groot deel van de vorstendommen die thans België vormen, behalve het prinsbisdom Luik. Na de dood van Karel de Stoute (1467-1477) wordt zijn dochter, Maria van Bourgondië, uitgehuwelijkt aan Maximiliaan van Oostenrijk (keizer in 1493).

In april 1385 De baljuw beveelt een verkenning rond de stad, wegens het gevaar van Vlaamse incursies (52). In oktober 1385 richt het magistraat van Halle een

brief tot de stad Gent om mede te delen dat Gentenaren in de buurt van Halle mensen hebben aangehouden. Het eist een schadevergoeding van twee 'mailles d'or' (53). In 1389 komt Johanna, hertogin van Brabant, gedurende twee dagen op bedevaart in de stad. De Brusselpoort wordt door twee kruisboogschutters bewaakt (54) Jehan Renier is baljuw van Halle van 1 augustus 1393 tot 6 februari 1395 (55) Begin oktober 1394 worden twee mannen buiten de stad gestuur om het eventueel naderen van de Brusselaars gade te slaan. Ze vernemen dat de Brusselaars zich bewapenen om naar Henegouwen te gaan strijden (56).

1394. Agressie van Michel de Ligne tijdens een incursie op Brabants gebied. Deze tweede zoon van Willem de Ligne had, tijdens een incursie in Brabant, rond Pasen 1384 plunderingen en andere excessen gepleegd, waarover de Brusselaars hadden geklaagd (57).

Twaalf kruisboogschutters en twaalf boogschutters worden van Mons naar Halle gestuurd om de stad te bewaken. In de stad wordt Pierre de le Berghe gedurende zes weken vast gehouden wegens deelname aan de expeditie van de Ligne (58). De baljuw neemt maatregelen om de stad te beveiligen omdat er wordt gevreesd dat de Brabanders langs Halle gaan passeren om het dorp Ligne aan te vallen. De weg naar Brussel wordt speciaal in het oog gehouden (59) Henri Descamp is baljuw van Halle van 6 februari 1395 tot 15 mei 1403 (60). In maart 1395 krijgt deze het bevel de Ligne te trachten aan te houden (61). In 1396 (1397 n.s.) hebben onderhandelingen plaats tussen de hertogin van Brabant en Albrecht van Beieren, om het geschil te beslechten. Albrecht begeeft zich naar Brussel, vergezeld door de baljuw van Halle. Een nieuwe bespreking heeft plaats in Braine-le-Comte en later, in januari 1397, in Halle (62). De stadspoorten van Halle worden gedurende tien dagen extra bewaakt naar aanleiding van de belegering en vernieling van het kasteel van Gaasbeek door de Brusselaars (63).

DE FRIESE OORLOG. Ondernomen vanaf 1395 door Willem van Ostrevant tegen de Friezen.

11 maart 1398: Fierabras, bastaard van Vertaing, op weg naar Engeland om er krijgers te ronselen voor de oorlog tegen de Friezen, verblijft in 'De Ster'. (64). 1398-1399: Willem de Lanais en Geraard van Edingen vertrekken vanuit Halle om in Friesland te gaan strijden. Maar ze doen ommekeer (65).

Rond 1398-1399 wordt het koor van de Sint-Martinuskerk gebouwd (66).

1401-1412. HOLLANDSE OORLOG: Willem IV, graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, komt in 1401 in conflict met Jan V van Arkel, een van zijn vazalen die hem niet meer wilt dienen; daaruit ontstaan de Arkelse Oorlogen. Na elf jaar komt het land van Arkel in Hollandse handen.

1401. Elf donderbussen worden hersteld: 'aen Edele Stoep van xj donderbussen die hi int hout sette en met ijsere bant dekte' (67).

De expeditie naar Holland heeft als gevolg dat er tot in Henegouwen veiligheidsmaatregelen worden genomen. In 1402 komen talrijke bedevaarders naar Halle voor de jaarlijkse processie ter ere van Onze-Lieve-Vrouw (de zondag vóór Maria's Geboorte). De baljuw eist de leenmannen op, alsook Rasse de Ligne en andere krijgslieden voor de beveiliging van de stad (68). Op 15 mei 1403 wordt Matthieu de Marage, ridder, als baljuw aangesteld. Hij blijft in functie tot 7 november 1408 (69).

Filips de Stoute, hertog van Bourgondië, in Brussel ziek geworden, wordt naar Halle overgebracht, waar hij op 26 april 1404 overlijdt. Tijdens zijn verblijf wordt de stad door vier kruisboogschutters bewaakt (70). Op 8 mei 1405 laat de baljuw van Halle Johan le Donker, van het leger van Jan van Arkel, aanhouden. Deze wordt gedurende een jaar en vijftien weken gevangen gehouden (71).

26 juli 1412. VREDESAKKOORD TUSSEN WILLEM IV EN WILLEM VAN ARKEL.(72).

De evenementen in Brussel van 1406 tot 1414. Dood van hertogin Johanna van Brabant op 1 december 1406. Dood op 12 augustus 1407 van Johanna, dochter van Waleran van Luxemburg, graaf van Saint-Pol, en echtgenote van Antoon van Bourgondië, hertog van Brabant.(73).

1407. Voor zijn strijd tegen Renaud, hertog van Gelre, die tegen hem in opstand

was gekomen, verkrijgt Antoon, hertog van Brabant, de steun van de graaf van Nevers, die op 5 oktober met tweehonderd speren in Edingen aankomt. Margareta van Bourgondië beveelt de baljuw van Halle deze krijgslieden door Halle te laten doorgaan. De expeditie eindigt met de overgave van de hertog van Gelre. De terugtocht van de Fransen heeft op 19 oktober plaats. Het traject ervan is niet gekend (74). In hetzelfde jaar neemt Willem IV van Beieren actief deel aan de expeditie van de hertog van Bourgondië tegen de Luikenaars. Op 24 september meldt de groot-baljuw de nederlaag van de Luikenaars bij Othée (75). Op 7 november 1408 wordt Estièvene d'lttre als baljuw aangesteld. Hij blijft in functie tot 1 maart 1416 (76). In 1409 komt Willem IV van Beieren aan in Halle, op weg naar Mons, na de doop in Brussel, van de zoon van Antoon van Bourgondië, hertog van Brabant, en Elisabeth van Goerlitz (77). In 1409-1411 stuurde de baljuw meerdere waarnemers naar Brussel, Mechelen, Lier en Antwerpen, om te informeren over de handelingen van Jan van Arkel (78). Vanaf 18 april 1411 stuurde de baljuw waarnemers naar Brabant om te informeren over het verzamelen van troepen door de hertog van Brabant en om het doel ervan te kennen. Hij stuurde eveneens een bode naar Luik om de prins-bisschop ervan op de hoogte te brengen dat krijgslieden, vanuit Brabant vertrokken, naar het prinsbisdom oprukken (79). In augustus van hetzelfde jaar heeft de baljuw vanuit Mons de opdracht gekregen te informeren over de route van de hertog van Brabant en zijn leger, die zijn broer, Jan Zonder Vrees (1371-1419), hertog van Bourgondië gaat helpen in zijn strijd tegen de hertog van Orléans voor de troon van Frankrijk (80). Op 22 maart is Willem van Beieren in Lessen van waar hij naar Dendermonde moet vertrekken. Voordien moet Margareta van Bourgondië, die in Halle verblijft, zich bij hem voegen. De baljuw heeft opdracht gekregen de vorstin naar Lessen te vergezellen en. Hiervoor moet hij een escorte van tien of twaalf ruiters samenstellen. Hij voorziet er zestien (81). Op 16 juli 1412 treft de bode van Halle, tussen Le Roeulx en Braine-le-Comte, een troep Bourgondische soldaten aan, die zich in de richting van Halle begeven. De baljuw, hiervan op de hoogte gebracht, slaagt erin deze krijgslieden de weg naar Brussel te doen nemen zonder over Halle te gaan. 's Anderdaags wordt dezelfde bode naar Brussel gestuurd, waar hij kan vernemen dat de Bourgondiërs over Asse naar Vlaanderen zijn vertrokken (82). Op 27 juli informeert de baljuw over het traject van de terugtocht van de troepen uit de Brabantse steden en uit Vlaanderen, die de Bourgondiërs in hun strijd tegen de Orléans zijn gaan ondersteunen (83).

Na de dood van graaf Willem IV van Beieren in 1417 en de opvolging van deze door zijn 16-jarige dochter, maken de Bourgondiërs gebruik van de verzwakking van het gezag in Henegouwen om incursies in het graafschap te organiseren, nl. in Bavay en Lessen (84).

HENEGOUWEN ONDER JACOBA VAN BEIEREN.

Jacoba van Beieren, dochter van Willem IV, graaf van Henegouwen, wordt in 1417 gravin. Trouwt in 1418 met Jan IV van Brabant. Na mislukking van dit huwelijk en haar feitelijke scheiding vertrekt ze naar het hof van Hendrik V. Zonder te wachten op de pauselijke annulatie van haar vorig huwelijk, huwt ze in 1422 met Humphrey, hertog van Gloucester, broer van de Engelse koning. Ze komt naar Henegouwen terug met een leger.

Estièvene d'lttre wordt opnieuw baljuw van de stad, dit van 8 mei 1417 tot 30 mei 1418 (85). In juli 1417 stuurt de baljuw van Halle twee kruisboogschutters om het kasteel van Vlieringen te versterken (86).

De baljuw verneemt op 6 augustus de terugkomst in Henegouwen van Jacoba van Beieren uit Holland (87). De baljuw stuurt twee kruisboogschutters naar Vlieringen, om de burcht te verdedigen (88). Jan van Beieren, oom van Jacoba, verkozene te Luik, tracht zich te verzetten tegen het huwelijk van deze met Jan IV van Brabant. Om zijn eisen kracht bij te zetten vertrekt hij naar Dordrecht met drietot vierduizend ruiters. Het is de baljuw van Halle die in 1417 belast wordt met informaties over deze operatie in te winnen (89). In 1422 wordt Hendrik van Wittem, ridder, heer van Beersel, kastelein van Halle (90). In dit jaar wordt er een 'bolwerk' bij het kasteel gebouwd (91). Van 5 januari 1422 tot 5 januari 1442 is Gosuin Scharaonp baljuw van Halle (92).

Op 30 mei vraagt een gezant van Halle aan de Raad van de doodzieke Willem IV richtlijnen in verband met de bewaking van de stad en het kasteel 'ville et forte-resse de Hal' (93). Op 19 december 1422 krijgt de baljuw van Halle de opdracht van Mons te informeren over de maatregelen genomen door de hertog van Bra-

bant, nadat deze bericht heeft gekregen van het vertrek van Jacoba uit Engeland en haar terugkomst naar Henegouwen met een Engels leger (94). Ten gevolge van dit rapport wordt Hendrik van Witem, heer van Beersel, als kastelein van Halle aangesteld. Halle blijft trouw aan Jan IV en herkent niet de hertog van Gloucester, echtgenoot van Jacoba, als vorst van Henegouwen (95). Van september 1424 tot mei 1425 is de omgeving van Halle onveilig voor de landelijke bevolking en de dieren wegens de aanwezigheid van troepen van Jan IV (96). In 1425 wordt Jan IV van Brabant door Filips de Goede gesteund. Hij trekt door Halle met een Brabants leger om Mons te belegeren. Hij moet zich daar wel overgeven (97).

In hetzelfde jaar stuurt hertog Jan 24 soldaten om het kasteel gedurende vijftien dagen te bewaken (98). In 1426-1427, tijdens de oorlog met Engeland, wordt een garnizoen in Halle geplaatst (99). Martin Frienart is baljuw en kastelein van Halle van 30 juni 1427 tot 31 december 1456. Hij had dit ambt verkregen als beloning voor het feit dat hij, tijdens de slag bij Bulligneville, René d'Anjou, hertog van Lotaringen en van Bar en koning van Sicilië had gevangen genomen (100).

1428: builenpest in Halle. Door de sterfte vindt men in de stad geen metsers meer om de molen te herstellen (101).

In 1428 moet Jacoba van Beieren zich aan Filips de Goede overgeven. Op 3 juli 1428 ondertekent zij een traktaat waardoor ze haar staten aan deze laatste afstaat. In 1433 zijn Henegouwen, Holland en Zeeland voorgoed in handen van Filips de Goede.

Rond 1440, bouw van de doopkapel van de Sint-Martinuskerk. In 1450-1470, verhoging van de toren tot de derde verdieping. In 1467, bouw van de Trazegnieskapel (102).

In 1465-1466 vergezelt de baljuw van Halle meerdere Haalse boogschutters en kruisboogschutters tot Beaumont, waar deze het leger van Karel de Roekeloze moeten vervoegen, die tegen de Luikenaars gaat strijden (103).

Syderacq de Lannoy, ridder en heer van Molembais, is baljuw van 30 september 1477 tot 10 oktober 1507 (104). In 1477 moet de stad Halle een contingent met artillerie leveren voor de strijd van de Gentenaren, onder bevel van Adolf van Gelre tegen de Franse koning (105). 1477-1478. De Halse baljuw laat aan de groot-baljuw weten dat hij zeventig 'compagnons' tussen Mons en Valenciennes zal kunnen sturen, dit ten dienste van de hertog (106).

In 1480 teistert een nieuwe epidemie de stad, met als gevolg dat tal van inwoners Halle verlaten (107).

In 1483 is Hendrik van Witem, heer van Beersel, kapitein van het kasteel van Halle (108). Op initiatief van de burgemeester van Sint-Genesius-Rode legert in Halle sedert 1484 een groep wapenknechten (109).

Rond 1487 bezoekt Maximiliaan Halle. Een klein Duits garnizoen, geplaatst door Frederik III, is er nog aanwezig (110).

In 1482-1484 wordt Maximiliaan van Oostenrijk voogd van de Nederlanden..

FILIPS VAN KLEEF (1459-1528).

Hij was stadhouder van Maria van Bourgondië geweest. Hij streed tegen de Fransen. Werd door Maximiliaan tijdelijk als een van de bestuurders van de Nederlanden aangesteld. Nam deel aan de onderdrukking van de opstand in Vlaanderen. Stelde Filips de Schone als wettelijke erfgenaam van het Bourgondisch rijk, tegen de zin in van Maximiliaan en van keizer Frederik III. Werd in 1488 door Maximiliaan gedegradeerd. Bood weerstand tegen het keizerlijk leger, met de ondersteuning van de Vlaamse steden, van Brussel, Leuven en de Luikenaren. Op 17-18 september 1488 doet hij zijn intrede in Brussel (111).

EERSTE BELEGERING VAN HALLE.

In september 1488 vragen de schepenen van Halle aan de stad Mons vuurwapens en een twaalfal krijgslieden om de stad tegen van Kleef te kunnen verdedigen (112). Op 25 september wordt Halle voor het eerst door Filips van Kleef belegerd. Dit wordt door de Hallenaren met succes afgeslagen.

Op 26 september beslist de stad Mons i.p. van militaire hulp, Halle financieel te ondersteunen. (113). Na 25 september: onder bevel van Robrecht van Melun zijn

60 voetgangers en 60 ruiters in Halle gelegerd . Vóór eind 1488, wordt er, op bevel van Maximiliaan door de prins van Chimay, de heer van Chièvres en anderen, een groot aantal krijgslieden in Halle verzameld (114).

Oorlog tussen Filips van Kleef en Albrecht van Saksen, stadhouder van de Nederlanden. (115).

1489. *'lesdis rebelles avaient mis le siège devan la ville de Hal'* (116). Vóór maart 1489 wordt de omgeving van Halle het toneel van schermutselingen, roof- en plundertochten. Bewoners van Herfelingen, Pepingen enz. worden beroofd en geplunderd door de troepen van Filips van Kleef en geplaagd door het garnizoen van Halle (117).

TWEEDE BELEGERING VAN HALLE.

9-10 mei 1489: **tweede belegering** van Halle. Vlamingen en Brabanders, onder bevel van Filips van Kleef, bestormen tevergeefs de stad (118). Op 23 juni 1489 komen Karel van Croy, prins van Chimay, luitenant en kapitein-generaal van Henegouwen, en een aantal andere edellieden, overeen een maand lang de betaling te verzekeren van krijgslieden die Halle tegen Filips van Kleef moeten verdedigen (119). Op 25 juli 1489 vragen de Hallenaren aan Mons *'deux serpentes et VI hacquebuttes'* (120). Eigentijdse bronnen geven geen details over deze belegeringen (121).

Op 14 augustus 1489 maakt Albrecht van Saksen Brabant los van Filips van Kleef.

In 1489-1490 wordt het kasteel van Vlieringen wordt door de Brabanders vernield (122). In 1490 teisteren oorlogsbenden van het voormalig leger van Filips van Kleef de streek rond Halle (123).

Op 14 oktober 1506 stuur de stad Brussel tweehonderdveertien 'piétons' naar Halle en Zoutleeuw, onder bevel van Antoon van Assche, schildknaap, en van Jan van Thienwinckel. Ze worden in de stad gedurende vijftien dagen onderhouden (124).

KEIZER KAREL (Gent, 1500), zoon van Filips de Schone en Johanna van Castilië. Roomse Keizer 1519-1556. In 1530 als keizer gekroond. Vervolgt het protestantisme in de Nederlanden.. In 1543: soeverein van de Zeventien Provinciën, die worden vrijwel gespaard van oorlogen (125). Margareta van Oostenrijk landvoogdes , nadien Maria van Hongarije.

In 1519 grote brand in Halle. Het gasthof 'De Ster' en een deel van het kasteel (voorzijde?) worden geteisterd (126).

FILIPS II koning van Spanje (1555-1578). In 1559 laat hij het bestuur van de Nederlanden over aan Margaretha van Parma. In 1556, confrontatie met de edelen inzake godsdienst. 1566: Beeldenstorm. 1567: aankomst van Alva. 1576: plundering van Antwerpen door de Spaanse troepen. Gezag van de koning verworpen (Pacifcatie van Gent, Unie van Brussel). 1579: Traktaat van Arras. Henegouwen, Lille-Douai-Orchies vijandig tegen het calvinisme. In het noorden: Unie van Utrecht. 1580-1589: periode van onlusten. 1585: inname van Brussel door de Spanjaarden. 1592: scheiding van Zuid en Noord (127). Alexandre FARNESE (1545-1592), landvoogd van de Nederlanden.

TACHTIGJARIGE OORLOG (1568-1648).

In en rond Halle heeft Calvin aanhangers en propagandisten, hieronder: Jan van Marnix, heer van Budingen, Jan Gillis, heer van Vlieringen, een van de aanstokers van de oproer in Brussel, Jan le Sauvaige, heer van Essenbeek, Karel Boisot, heer van Buizingen, e.a. Anderzijds, verlenen een zevental Hallenaren op een of andere wijze medewering aan de Raad van Beroerte (1567-1573), die een repressie voert die 12.203 slachtoffers maakt (verbannen of terechtgesteld) (128).

27 oktober 1574. Brief door de Staten van Henegouwen gericht aan de Staten Generaal om te smeken om de garnizoenen uit Ath, Edingen en Halle weg te sturen, dit wegens de overlast die de soldaten veroorzaken en de kosten die hieruit vloeien (129).

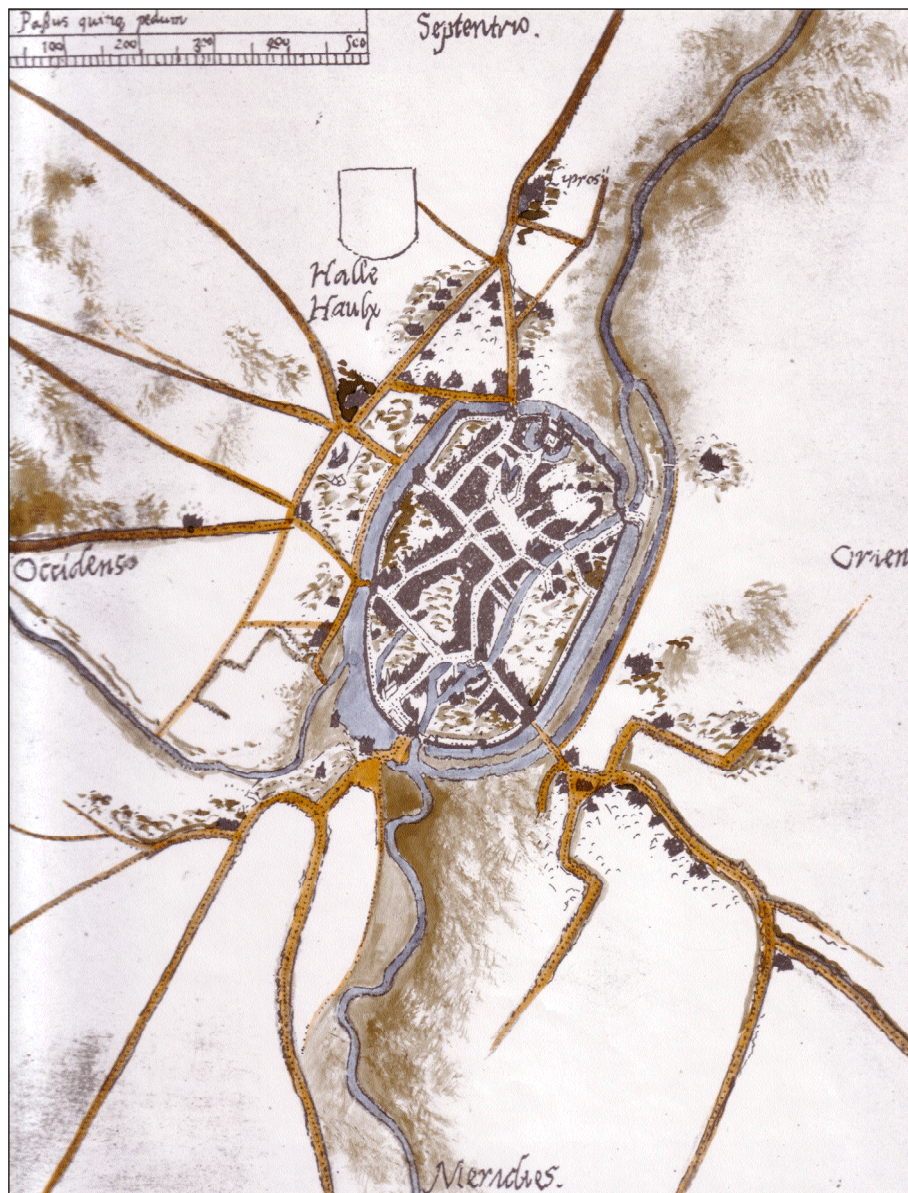

Fig. 1 - Halle, van Deventer, ca. 1558

De bevolking van Halle in 1577 wordt op 4160 inwoners geschat (130).

Olivier van de Tempel sluit zich aan bij Willem van Oranje die hem in 1573 het bevel overdraagt over het regiment van Walcheren, met opdracht de Spanjaarden in Brabant te bestrijden. In 1575 worden de troepen van de prins in Brussel binnen gelaten. Tien compagnies staan er onder bevel van Olivier van den Tempel die er als militair gouverneur is aangesteld, wat hij tot 1579 blijft (131).

In 1578 Duitsers, onder bevel van kapitein van Reynevelt, in Halle gelegerd, verbranden een schuur van het hof van Nederhem (132). Op 15 februari 1578 slaan enkele compagnies van Champagny, kolonel van het leger van de Staten Generaal, hun tenten op op het grondgebied van Halle. In maart van hetzelfde jaar, aankomst in Halle van Franse vendels onder bevel van de heer de la Garde (133). In hetzelfde jaar nog komen er allerhande vluchtelingen in Halle toe, o.a. kloosterlingen van de abdij van Zevenborre (134). Het reglement van de groot-baljuw van Henegouwen voor Halle van december 1579 voorzien ondermeer de verbetering van het defensiesysteem van de stad (135).

In 1578-1579 worden in Halle sporen van pest vastgesteld (136).

1579. CONFEDERATIE VAN ARRAS. De Waalse provincies scharen zich aan de zijde van Alexander Farnese (1545-1592). 1578: landvoogd van de Nederlanden. Veldheer. Bezegeling van de verzoening met Filips II. Daartegenover: UNIE VAN UTRECHT. (137).

DE BELEGERING VAN HALLE VAN 1580.

Frances Corradini, kapitein en gouverneur van Braine-le-Comte, waarschuwt in een brief van 18 mei 1580 Alexandre FARNESE voor een aanval op Halle door Olivier van de Tempel (138). Op 10 juli signaleert Corradini aan Farnèse dat hij vijftig à zestig haakbussen naar Halle stuurt (139). Halle vraagt meer hulp. Op 14 juli laat Corradini aan Farnèse weten dat hij de boeren uit de omgeving van Braine-le-Comte heeft moeten opeisen om deze stad te bewaken, zodat hij geen troepen meer naar Halle kan sturen (140).

In een bericht aan koning Filips II schrijft Farnèse: *'les dicts de Bruxelles donna- rent à la nuit une eschalade dont quasi miraculeusement la ville fut gardée'* (141). Op 21 juli geeft Farnèse bevel aan Corradini zijn voetvolk uit Halle terug te trekken. Alhoewel luitenant le Hardy beweert dat Halle zichzelf kan verdedigen, verzet de stad zich tegen de verwijdering van het Spaans garnizoen. Corradini handhaaft zijn garnizoen in de stad. Op aanvraag van de burers stuurt Corradini de rest van zijn compagnie op een boogscheut van de stad, naar een klein kasteel (?), om te vermijden dat het in de handen van de vijand zou vallen en zou geplunderd kunnen worden (142). De baljuw en het magistraat van Halle, die de terugkomst van Olivier van de Tempel vrezen, richten, op 20 augustus 1581, een brief tot het stadsbestuur van Mons met verzoek kruid en *'chi-meaux'* aan Halle te leveren. De stad verkoopt een gouden kroon en andere waardevolle voorwerpen om tien kanonnen te Mechelen te kunnen bestellen. Deze kanonnen worden echter door de Hollanders meegenomen. De kerk geeft aan de stad de middelen om een troep krijgslieden te onderhouden, die de naam krijgen van *'Enfants de la Vierge'*. In september van hetzelfde jaar vertoont zich de vijand, met 30-40 ruiters, voor de poorten van de stad. De aanval wordt afgeslagen. Tien à twaalf ruiters worden gedood en twee gevangen genomen. In oktober verschijnt de vijand in Essenbeek met negenentwintig man en neemt vee mee, maar wordt op de vlucht gedreven en laat twee manschappen achter in de handen van de Spanjaarden (143). Corradini staat in 1584 aan het hoofd van het Halse garnizoen. Alexander Farnese beveelt hem aan zijn officieren de opdracht te geven de bewoners van Buizingen en van Huizingen niet lastig te vallen (144). Op 17 juli 1595 gaat het stadhuis de vlammen op. Het vuur zou zich op andere plaatsen in de stad hebben uitgebreid. De Klinkaert wordt namelijk vermeld (145). In 1585 wordt er vermeld dat er sinds zes jaar rond de stad tal van verbrande en geplunderde boerderijen en huizen liggen. De meeste eigenaars of pachters ervan zijn gedood of verjaagd. Van 1581 tot 1587 heeft de stadsontvanger bijna geen inkomsten ontvangen (146).

1585. Splitsing van de Nederlanden in de Republiek van de Verenigde Provinciën en de zuidelijke provincies onder de Spaanse Habsburgers.

In de rekeningen van de Domeinen voor 1587 wordt vermeld dat de baljuw en de schepenen van Halle drieduizend broden hebben geleverd aan de *'compagnie de chevaux-légers'* van kapitein Corradini, toen deze rond Brussel werd gestuurd. Op bevel van de koning ontvangt de stad hiervoor 377 pond 18 sols (147).

Vanaf het laatste kwart van de 16de eeuw moet het verdedigingswerk van de stad reeds aangepast zijn geweest om weerstand te kunnen bieden aan de toen reeds zware artillerie. De middeleeuwse wachttorens met spits alsook de bovenste verdieping van de stadspoorten werden afgebroken tot op het niveau van de wallen. Dit is te zien op het panorama van de stad langs de westelijke kant, na 1580 getekent, alsook op de miniatuur (fig. 3) die dezelfde stadszijde voorstelt en vermoedelijk eind 16de eeuw is te dateren (148).

Albrecht, zoon van Maximiliaan II en van Infante Maria van Spanje, krijgt, ter gelegenheid van zijn huwelijk met Isabella, dochter van Philips II, de Zuidelijke Nederlanden als huwelijksgeschenk. Het huwelijk heeft plaats in 1599, een jaar na het overlijden van de koning. Albrecht sterft in 1621. Na zijn dood blijft het bestuur in handen van Isabella, maar Madrid krijgt meer invloed in onze provincies. Na haar dood, in 1633, wordt de afhankelijkheid tegenover Spanje nog groter, met als gevolg stijgende ontevredenheid (149).

Op aanvraag van Isabella, toen landvoogdes, wordt in 1626 door de groot-baljuw van Henegouwen een reglement voor de stad van Halle opgesteld. De bedoeling is wantoestanden en corruptie tegen te gaan. Toch wordt er ook een bepaling inge-

last, bedoeld om de greep van de kerk op het bestuur te verzekeren. Zo moet de pastoor van St.Martinus uitmaken of de te benoemen schepenen niet van ketterij kunnen worden verdacht. Dat de kerk meer invloed in de stad krijgt bewijst de aankomst in 1621 van de Jezuieten. In 1632 wordt hun latijnse school tot college verheven. De Recollecten, die de steun van de aartshertogin genieten, maken op hun beurt hun intrede in Halle in 1627, waar ze in 1632 een stuk grond krijgen voor de bouw van hun klooster (150). Na de evenementen van het einde van de 16de eeuw, wordt er, in onze gewesten, op het platteland, een heropstanding te merken, met hoogtepunt in het tweede kwart van de 17de eeuw (151). Wellicht moet dit worden genuanceerd. Wat Halle betreft kent men de prijzen van een aantal landbouwprodukten voor de ganse 17de eeuw. Kijken we naar de prijzen van de tarwe, een belangrijke barometer voor de economie van de pre-industriële periode: van 1604 tot 1695 tonen ze schommelingen tussen 84 en 146 schellingen tournoy, met pieken tot 220 schellingen in de jaren 1649, 1661, 1675 en 1693. Alleen voor het jaar 1698 stelt men een forse verhoging tot driemaal en half boven de prijs van het begin van de eeuw. (152) De schommelingen kunnen worden toegeschreven aan diverse factoren: bevolkingsinzinking (1630-1640), pest (1630-1637), 1667-1669), alsook de oorlogen van 1667-1668, 1672, 1678, 1683-1684 en 1688-1697). De economie en de levensstandaard lijken vanaf het laatste decennium van de eeuw te verbeteren (153) Troepenbewegingen en migraties zijn niet vreemd aan epidemieën. In 1626 wordt extra muros een kapel gebouwd ter ere van Sint Rochus. In 1634-1635 woedt de pest, wat armoede veroorzaakt. In de periodes van besmettelijke ziekten zijn het de zusters van het St.-Elooishospitaal die zich verdienstelijk maken. De paters Jezuieten verlenen eveneens hulp. In 1651 wordt er opnieuw een besmettelijke ziekte vermeld, die bedevaarders uit Hoei belet naar Halle te komen. Van 1668 tot 1670 slaat de pest weer toe. Er zijn zoveel slachtoffers dat de grafdelvers hun werk niet meer willen voortzetten. (154). Van 1600 tot ca. 1650 heerst er binnen de Halse stadsmuren een ononderbroken bouwactiviteit. In 1600 wordt de kerktoeren van een stenen spits voorzien (155). De bouw van het nieuw stadhuis in Renaissance-stijl, heeft plaats van 1608 tot 1616 (156). Het Jezuietencollege, in baksteen- en zandsteenstijl met barokinsalg wordt van 1647 tot 1650 opgetrokken (157). Het klooster en de kerk van de Recoletten is in 1645 afgewerkt (158). De St.-Martinuskerk krijgt in 1664 een sacristie (159). Tenslotte dienen de particuliere huizen vermeld, die in deze eeuw worden gebouwd of verbouwd, dit in de traditionele baksteen- en zandsteen-architectuur (160). Dat de stadswallen in de 17de eeuw nog een defensieve functie vervullen wordt bewezen door de werken van onderhoud die in 1666-1667 in opdracht van het stadsbestuur worden uitgevoerd (161).

[De VREDE VAN MUNSTER, op 30 januari 1648 beëindigt de tachtigjarige oorlog. De noordelijke Nederlanden worden herkend als soevereine republiek.](#)

In 1625 moet de stad zeven soldaten 'esleuz' (162) met uitrusting en munitie, aan de compagnie van kapitein de Harchies leveren, die aan de belegering van Breda moet deelnemen (163). In oktober 1645 verklaart Frankrijk de oorlog aan Filips II van Spanje. Het stadsbestuur verneemt dat het Franse leger naar Halle oprukt en betaalt een zekere Antoon, 'oude gewonde soldaat', om zich naar Geraardsbergen te begeven om er de vijandelijke troepen te spionneren om te trachten te weten naar waar ze gaan oprukken. Deze begeven zich naar Gent (164). In 1647 (?) moet de stad 4000 florijnen bijdragen als tussenkomst in het bedrag van 40.000 florijnen dat Henegouwen moet betalen voor de kosten van het beleg van Landrecies (165). In 1647-1648 zijn opeenvolgend markies Bentivoglio et de Grana en graaf de Saint-Paul met hun garnizoen in de stad (166). Van 20 mei tot 30 juni 1648 zijn er in de stad twee escadrons dragons (?), van 28 juni tot 31 juli, het regiment Boufflers-Wallon en de dragons (167). van Egmont, van 1 tot 18 augustus, het regiment van markies de Mouttier en een ruitersescadron, waarbij zich, op 16 augustus, een bataljon Gardes-françaises voegt. Van 24 augustus tot 5 september zijn aan beurt het regiment van de Rouergue en twee bataillons van het regiment d'Orléans (168). In hetzelfde jaar vertoefde eveneens het regiment van Lorraine in Halle, wat aan het stadsbestuur 2131 pond kost. In 1649 komen aan beurt eenentwintig Hollandse regimenten en bataillons in Halle kazerneren, met elk, gemiddeld driehonderd soldaten (169). In hetzelfde jaar wordt Adrien-Joseph de la Haye, kapitein, baljuw van Halle. Hij vervult deze functie van 30 maart 1650 tot 18 februari 1655 (170). In 1650 moet iedere Halse familie twaalf tot vijftien soldaten van het Spaanse regiment de Gratzen huisvesten, voeden en bovendien een soldij van 3 patacons aan ieder uitbetalen! Toen de verarmde burgers dit laatste weigeren, reageren de soldaten met geweld en kwetsen verschillende personen. Sommige mensen barricaderen zich in de toren

Fig. 2 - Halle, de Ferraris, 1771-1778

van de kerk, achtervolgd door soldaten die het asielrecht negeren en tot de ont-heiliging van een kerk gewoon overgaan. In 1652 verblijven er in de stad de sol-daten van aartshertog Leopold, gouverneur-generaal onder Filips IV (1647-1656). Dit kost aan de stad 4056 florijnen 2 ? patacons. In 1654-1655 gaat het om Guilau en de Ferraris, met infanterie en cavalerie (171). In 1655 moet de stad 100.000 florijnen lenen om de kosten van de garnizoenen te kunnen dekken. Ze vindt maar de helft van dit bedrag (172). In 1655 koopt de hertog van Arenberg, van de Spaanse koning, Halle, Braine-le-Comte e.a. Hij beklaagt zich bij de koning dat door de vele oorlogen en bijzonder door de Fransen veel schade aan zijn goederen werden aangericht. Claude de Loyers, heer van Saint-Philibert, is de eerste baljuw aangesteld door Philippe-François d'Arenberg, heer van Halle, dit op 25 november 1656. Om Halle van garnizoenen te vrijwaren moet deze laatste 50.000 pond betalen. Dit gebeurt nadat de troepen van Don Diego de Goygne in 1658 in Halle logeren, gevolgd door regimenten van de markies van Caracen en nadien van de graaf de Gratzen In 1660 werkt een smid aan het Vis-segat en aan de stadswallen 'pour empêcher l'arrivée des Francois' (173). Bij een incident aan de Bospoort tussen personen die er de wacht hielden en Ierse sol-daten vielen er drie doden, waarvan twee Ieren (174).

Op 26 september 1667 verklaart markies Castel-Rodrigue, gouverneur-generaal van de zuidelijke Nederlanden, in naam van de koning, geen troepen of garni-zoenen in Halle te zullen plaatsen. Op 28 september doet burggraaf de Turenne, maarschalk-generaal van Lodewijk XIV, wederkerig, dezelfde verklaring. Hij voegt eraan toe dat hij aan de bevelhebbers van zijn leger opdracht heeft gege-ven de bevolking op geen enkele wijze lastig te vallen (175).

1669. De pest maakt vele slachtoffers in Halle (176).

De veroveringen door Frankrijk van Frans Vlaanderen en Artesië worden door de VREDE VAN DE PYRENEËN bevestigd. In 1667 eist Lodewijk XIV, in naam van zijn vrouw, Infante Maria-Theresia, nog een deel van de Nederlanden op. In 1672 trekt hij ten strijde tegen Holland. In augustus 1673 verklaren Spanje en het Kei-zerrijk oorlog aan Frankrijk. (177).

Wij nemen hier een verhaal over van een ooggetuige. Het gaat om een uittrek-sel uit een boekje, oorspronkelijk in het Frans geschreven, in Amsterdam in 1674 uitgegeven, en getiteld: *De Fransche Tyrannie, dat is: Oprecht en waerachtig Ver-haal van de gruwelijke wreetheden ...door de Franssen gepleegt...*(178). De feiten spelen zich af in 1673. Het jaar voordien was Lodewijk XIV ten strijde getrokken tegen de 'kaasboeren republiek'. Op 18 mei 1673 zet de koning zijn veldtocht in. Op 19 mei dringt hij Vlaanderen binnen. Op 30 mei is hij te Liedekerke en op 1 juni verschijnt hij met zijn leger vóór Brussel. Hij belegert de stad nochtans niet en begint zijn aftocht op 3 juni. Dit gebeurt in drie verschillende geledingen, een deel langs de weg naar Nijvel, een ander, waartoe de koning zelf behoort, langs Tervuren, een derde, bestaande uit geschut en al de voertuigen door de stad Halle, om zich naar Braine-l'Alleud te begeven (179).

Fig. 3 – Panorama van Halle, uit: "Albums de Croÿ", ca. 1600

In 1674 wordt Willem III te Seneffe door Condé verslagen.

Op 2 mei 1675 komen twee infanterieregimenten van de Verenigde Provinciën in Halle, onder bevel van luitenant-generaal don Marco de Velasco, dit om aan de Fransen te ontsnappen. De stad moet 22 tonnen bier en 400 pond Hollandse kaas leveren. Het Franse leger plundert het gehucht Breedhout De meier en de schepenen van Halle vaardigen een reglement uit waardoor o.m. wordt voorzien dat de poorten worden bewaakt wanneer er geen garnizoen in de stad aanwezig is (180). In hetzelfde jaar trekt het leger van stadhouder Willem III van Oranje zijn kamp op te Lembeek (181).

In 1676 verklaart don Carlos de Guerra, gouverneur en kapitein-generaal van de zuidelijke Nederlanden, in naam van de koning, geen troepen in garnizoen in Halle te plaatsen, als de Fransen hetzelfde doen. Op 16 juni verklaart Lodewijk XIV persoonlijk, vanuit zijn kamp in Neidre Asch (?) hetzelfde. Deze eist, zoals in 1667, de neutraliteit van de bevolking en de betaling van de 'contribution' (182).

In augustus 1677 bivakkeren tweehonderd cavaleristen onder bevel van generaal Dourto tussen Halle en Buizingen en op 2 oktober worden ze vervangen door de regimenten van de graven de Boussu en Du Mont en van kolonel Belerose, onder bevel van de graaf d'Ursel (183). In november en december moet het magistraat noodgedwongen hoeven die eigendom zijn van de stad en van de kerk door soldaten laten bewaken, dit om plunderingen te voorkomen door voorbijrukkende troepen die aan de belegering van Sant-Ghislain hebben deelgenomen (184). In 1677-1678 trekken in Lembeek voortdurend legers voorbij. (185).

1677, beschieting van de stad door de Fransen, in aanwezigheid van Lodewijk XIV. De stad ligt bijna volledig in puin (186). In juni van hetzelfde jaar wordt een Frans detachement ruiters en infanterie vanuit Ninove naar Halle gestuurd. Een officier en vijftig soldaten eisen van het magistraat al het rund aanwezig op het grondgebied van de stad, zoniet wordt alles vernield wat nog overblijft. De Fransen kunnen met vier à vijfhonderd stukken rund meenemen (187). In juli 1678 haalt kapitein de Valicourt, heer van Ruamel, die met zijn soldaten in Lembeek is gelegerd, al de graangewassen uit Halle weg 'pour que les Espagnols n'en puissent faire usage'. Op 30 augustus van hetzelfde jaar legerd een compagnie van het regiment van Arenberg in de stad (188).

Op 17 september 1678 wordt de VREDE VAN NIJMEGEN ondertekend. Een stuk van Frans Vlaanderen en de helft van Henegouwen gaan naar Frankrijk (189).

In 1679 is kapitein Diego Meta de Castando commandant van de stad, waar, in hetzelfde jaar, tal van gewonden of verminkte soldaten moeten worden opgevangen (190). Van 27 augustus tot 10 oktober 1680 is er in de stad een belangrijke toeloop ter gelegenheid van de Maria-bedevaart. Patrouilles worden nachtelijk ingezet (191).

Op 31 augustus 1683 beveelt Michel le Pelletier, intendant van de Franse troepen in Vlaanderen, het stadsbestuur 10.800 florijnen te betalen voor het onderhoud van de Franse troepen (192).

In januari 1684 vertoeft markies de Boufflers in Halle. In juli ontluchten de boeren de Franse legers en gaan met hun vee in de weiden tussen Halle en Vorst. Op 12 september wordt de aankomst van de Fransen aangekondigd (193). In hetzelfde jaar kamperen de troepen van de Franse generaal Faghel buiten de Bospoort (194).

1690.BIJ FLEURUS, OVERWINNING VAN MAARSCHALK DE LUXEMBOURG OP HET LEGER VAN DE GEALLIEERDEN.(195).

Op 1 juli 1690, na de slag bij Fleurus, komen zesduizend man van het leger van de prins van Waldeck, die op de vlucht zijn geslagen, in de vlakte van Courrière (Familleureux), waar ze één dag rusten. Nadien begeben ze zich naar Halle, waar ze worden verwacht (?) (196). Soldaten van de legerdivisie onder bevel van de prins van Nassau plunderen en stelen in de Coppjij (197). Het magistraat van de stad laat te Brussel een lantaarn maken, bestemd om op de kerktoeren te worden geplaatst ten einde het gevaar voor Halle te signaleren en aan Brussel hulp te vragen (198). Begin 1691 worden de stadswallen voorzien van vier nieuwe bastions (199). In mei 1691, gedurende zijn aftocht naar Henegouwen, na de mislukte verovering van Brussel, laat maarschalk de Luxembourg Halle **bombarderen**. Er wordt een grote **bres** geslagen tussen de Brussel-poort en het kasteel. Poorten zijn in puin herschapen en grachten gedempd. Het stadhuis is eveneens getroffen (200). In mei, bij het inpalmen van de stad, laat maarschalk de Luxembourg de dijk aan de domaniale molen springen. De Hallenaren moeten een andere molen zoeken om hun graan te laten malen (201). In de rekeningen van de stad Halle voor hetzelfde jaar worden de herstellingen vermeld van de versterkingen ('fortifications'), aan het stadhuis en aan de weg buiten de Brussel-poort (202). Rond einde mei liggen er 263 escadrons en 100 bataljons onder bevel van maarschalk de Luxembourg en markies de Boufflers op de linker Zenneoever, op de hoogten tussen Stroppen en Tubize (203). In hetzelfde jaar plunderen troepen van de Verenigde Provinciën de boerderijen buiten de Bospoort (204). De posities van respectievelijk het Franse leger en van de geallieerde troepen rond Halle, van mei tot september 1691, werden weergegeven op een aantal landkaarten gepubliceerd door chevalier de Beaurain. In bijlagen worden uittreksels uit drie van deze kaarten gereproduceerd (Fig. 4-6). Een kritische studie van deze kaarten heeft nog niet plaats gehad.

In juli en augustus 1692 kamperen de geallieerden rond de stad. Prins Karel van Lorreinen is aan het hoofd van het garnizoen van de stad (205).

1692.Slag van Steenkerque. Zege van Maarschalk de Luxembourg op het Engels-Hollands leger van Willem III van Oranje (206).

Het leger van de geallieerden vertoont zich in 1692 te Halle en Lennik. De troepen gedragen zich zodanig 'dat van groen noch stroet niet en is ghebleven' (207). Op 29 mei kamperen Franse troepen te Tubize en Halle.

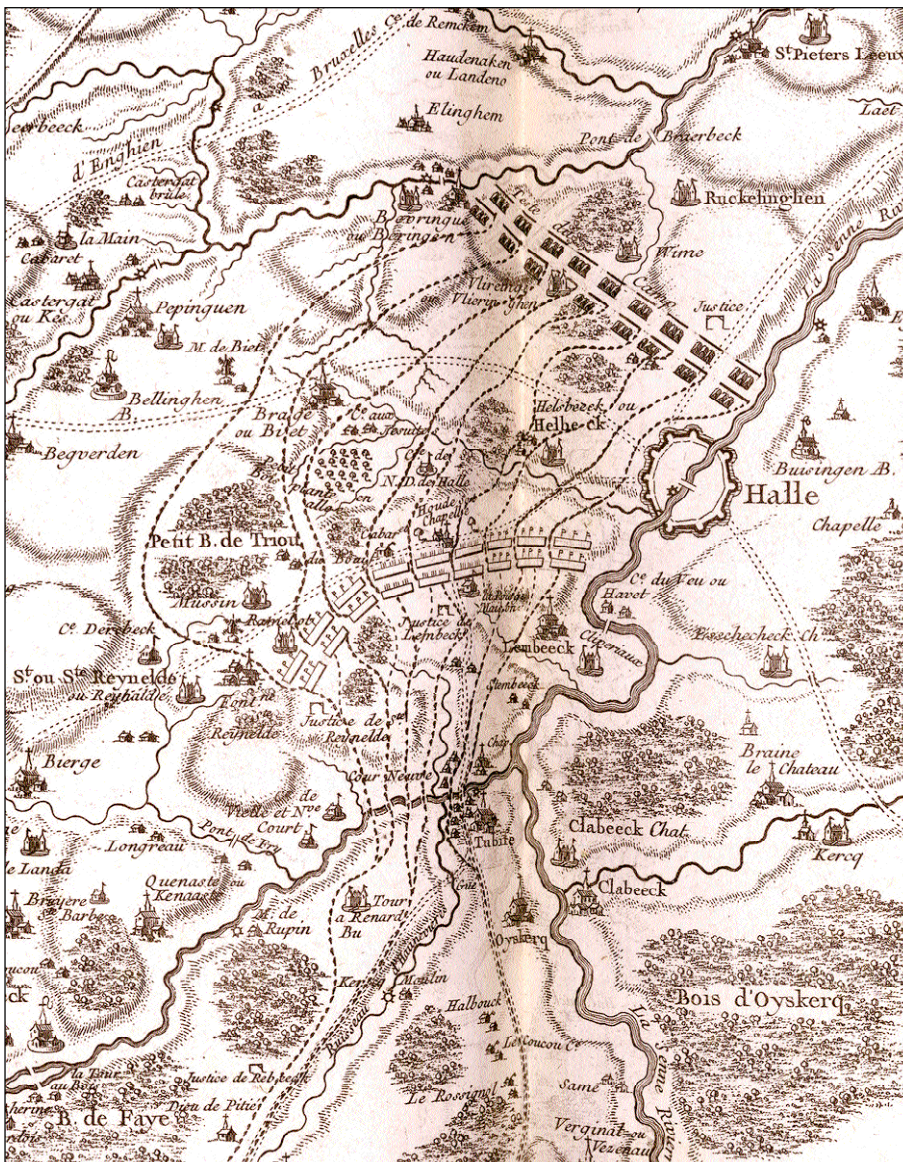

Fig. 4 - Opstelling van het Franse leger ten zuidwesten en ten noorden van Halle. Mei-juni 1691 (de Beaurain, uittreksel)

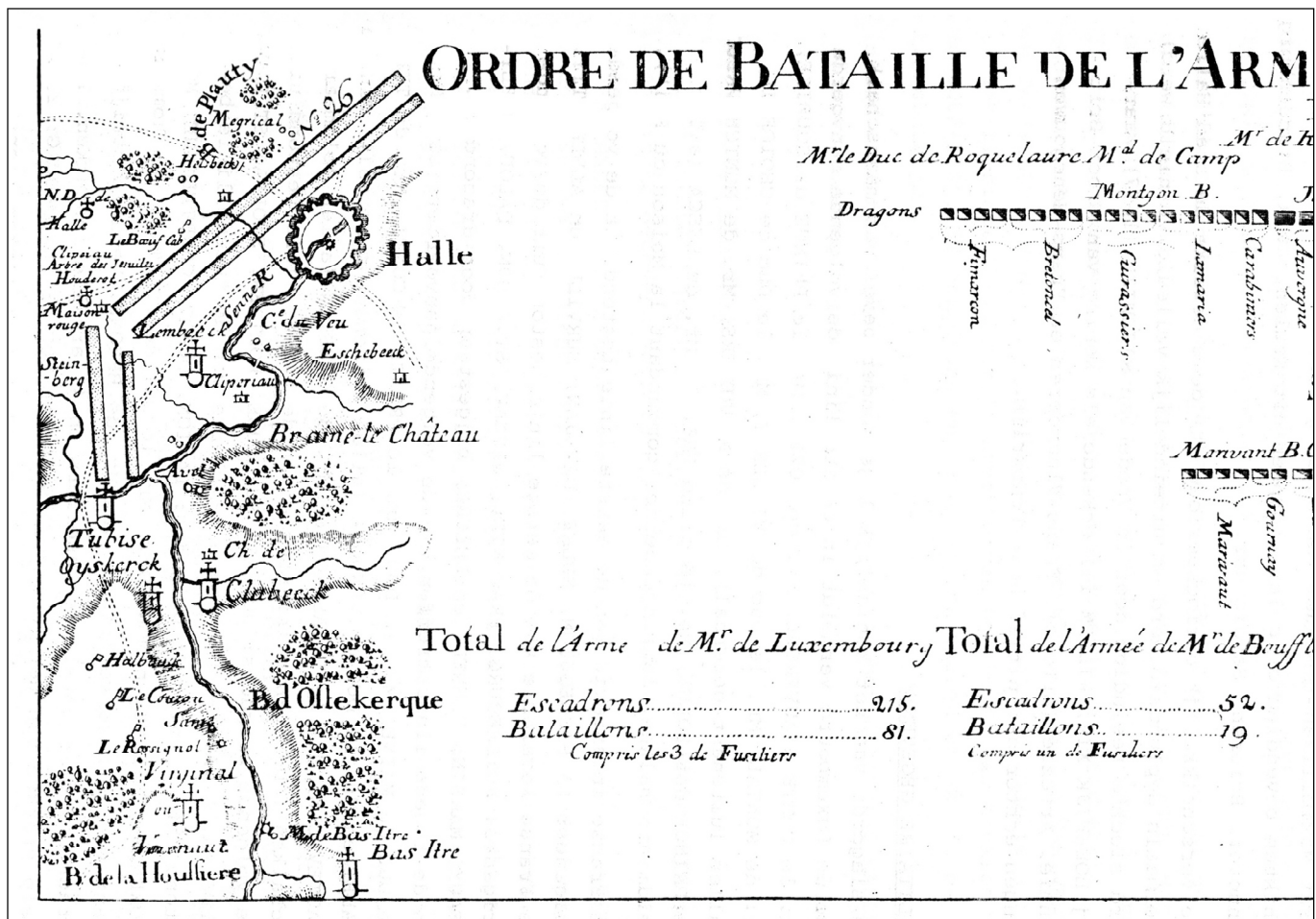

Fig. 5 - Opstelling van het Franse leger ten westen van Halle. Mei 1691 (de Beaurain, uittreksel)

Vele boeren uit de omgeving moeten vluchten en gaan met hun vee naar Feluy schuilen (208). In 1693, na de slag van Landen (Neerwinden) kamperen de geallieerden opnieuw op het grondgebied van Halle. Ze brengen talrijke krijgsgevangenen mee die men in de stad moeilijk kan logeren (209).

13 augustus 1695. Bombardement van Brussel door maarschalk deVilleroy.

Na het bombardement van Brussel trekken de Fransen door Halle, waar ze geen brood meer vinden. Ze plunderen de graanhalle alsook particuliere winkels en nemen alles mee (210). In september 1695 legeren de geallieerden in Halle (211).

1697. VERDRAG VAN RIJSWIJK TUSSEN WILLEM I EN LODEWIJK XIV. Deze laatste verzaakt aan alle veroveringen die hij sinds 1678 had gemaakt.(212).

In 1697 kamperen de soldaten van Lodewijk XIV gedurende vijf weken in de omgeving van Halle, waar ze plunderen: 'ils n'y ont laissé que le Ciel et la terre'. In juni van hetzelfde jaar wordt nog gewag gemaakt van Franse militaire operaties in de streek van Ternat, Halle, enz. (213).

1701-1714. SPAANSE SUCCESSIEOORLOG gevoerd tussen de verschillende mogendheden.

In 1700 sterft Charles II van Spanje. Zijn staten komen door testament in handen van Philippe d'Anjou, kleinzoon van Lodewijk XIV. Met de medewerking van Maximiliaan-Emmanuel van Beieren, gouverneur-generaal, tracht hij de Zuidelijke Nederlanden te onderwerpen, waarvoor hij in 1701 een leger stuurt. Om makkelijker militair te kunnen ingrijpen heeft hij wegen nodig. Hij geeft aan onze de provincies opdracht deze te realiseren, dit op hun kosten. Na de nederlaag van Ramillies (1706) vetrekken de Fransen uit onze gewesten. (214). Door de Barrière-overeenkomsten (1709-1719) kan de Republiek der Verenigde Provincies, in geval van oorlog, overal in de Zuidelijke Nederlanden, troepen legeren (215).

1704. In opdracht van de Fransen wordt de steenweg Brussel-Mons (over Halle) aangelegd (216).

Fig. 6 – Opstelling van de geallieerden ten noorden van Halle. 7-9 september 1691 (de Beurain, uittreksel)

Door de aanwezigheid van diverse legers zijn de Zuidelijke Nederlanden geconfronteerd met een enorm budgetair deficit. Ook de schulden van de gemeenten en van het platteland zijn enorm (217).

1706. Op weg naar Cambrai, kampen de geallieerden een tijd in of rond Halle. Op 21 februari logeert het regiment van du Maille in de stad, alsook een twintigtal krijgsgevangenen (218). De geallieerden, die van Soignies komen, bivakken in 1707 gedurende vijf dagen in Halle (219). In 1708. moet de stad brood, bier, hout, haver en logies aan diverse regimenten leveren, afwisselend Fransen en geallieerden. In de winter van 1708-1709 is het aan de beurt van de keizerlijke troepen van generaal Felz (220).

De winter van 1708-1709 is zo koud dat het graan bevroren geraakt en dat de dieren ziek worden. De pachtprizen kunnen bijgevolg door de boeren niet meer worden betaald. Ze worden noodgedwongen door de stad en de kerk kwijtgelaten (221).

Op 11 september 1709 worden de Fransen verslagen te Malplaquet. Vóór deze slag vertoef een Frans garnizoen van cavaleristen met 1200

paarden in de stad (222). Op 6 januari komen uit Brussel zeshonderd (Franse) krijgsgevangenen. Op 14 augustus komt een divisie van generaal Catogan in de stad en op 24 november een regiment van kapitein baron Franghel. Er wordt opgetekend dat in hetzelfde jaar de paarden van de militairen (?) in de winkels en de keukens van de burgers worden gestald (223). In november 1711 worden boerderijen in de regio door de geallieerden geplunderd. Al de bomen worden geveld. De stad moet opdraaien voor logies van de prinses en de hogere officieren, alsook voor een bedrag van 17.718 pond rantsoen leveren. In 1712 is een Duits garnizoen in de stad in twee kazernen gelogerd (224).

1714. VREDESVERDRAG VAN RASTADT tussen keizer Karel VI en Lodewijk XIV. De Zuidelijke Nederlanden blijven in het bezit van Karel VI (1745-1740). Hengouwen komt onder nominale soevereiniteit van deze vorst (225).

In 1714 worden in de streek van Halle nog soldaten ingekwartiert (226).

De OOSTENRIJKSE TIJD neemt aanvang vanaf 1717 met de overdracht van de soevereiniteit aan keizer Karel VI (1715-1740). *'De Oostenrijkse Nederlanden vormen – als voorheen – een conglomeraat en een personele unie van provincies, vorstendommen, die nog een ruime autonomie behouden ten overstaan van elkaar en samen ten opzichte van hun nieuwe vorst'* (227).

In de jaren 1717-1718 hebben in Brussel en in Vlaamse steden rellen plaats. In 1719 is het gezag hersteld en vanaf dit moment zijn er tekenen van herleving (228). Want, ter uitvoering van het Barrièretraktaat moeten in de Zuidelijke Nederlanden twintigduizend soldaten onderhouden worden (nationale hulpkorpsen en Duitse soldaten) alsook nog tienduizend man van het Hollands leger betalen en kazerneren (229).

Het regiment van de markies van Westerloo, uit Brussel vertrokken, komt op 24 juli 1720 aan in Halle. Op 26 oktober: aankomst van de Pruisische troepen, op 3 november, van Hollanders en Hannoverianen. Het onderhoud van deze troepen kost 17.718 pond aan de stad (230).

1722. Een regiment van Lodewijk van Württemberg vertoef in de stad (231). In

maart 1727 heeft er in de stad een incident plaats waarbij burgers en studenten trachten soldaten (?) te bevrijden die gevangen zijn genomen door het regiment van Prié. Na de mislukking ervan moet de stad een boete betalen (232).

In 1740 is er een zeer koude winter (233).

KEIZERIN MARIA THERESIA (1740-1780)

1742. Toen Frederik II, koning van Pruisen, de elect van Beieren en Lodewijk XV een deel van de bezettingen van Maria-Theresia opeisen, begint de OOSTENRIJKSE SUCCESSIEOORLOG. Oostenrijk, de Verenigde Provinciën en Engeland tegenover Pruisen, Beieren, Frankrijk en Spanje.

De Zuidelijke Nederlanden zijn blootgesteld aan een inval van Frankrijk. Engeland stuurt troepen naar ons bedreigd land. De bondgenoten worden in 1745 te Fontenoy verslagen. Na deze nederlaag ondergaan onze koninkrijken drie jaar lang een zwaar bezettingsregime door de Fransen. De bedoeling is zoveel mogelijk geld uit deze gebieden te persen (234).

De keizerin vraagt financiële steun aan de gewesten. Zo geeft de kerk van Halle 225 pond (235).

Everaert en Bouchery geven voor 1745 de cijfers van de enorme last die de stad moet dragen voor de inkwartiering van de Franse troepen. Halle wordt door de Fransen zodanig belast (78.726 pond plus 3040 pond voor Lembeek en Tubize) dat het stadsbestuur niet kan betalen. De kerk leent 2802 pond aan de stad (236). In hetzelfde jaar maken Franse 'hulansen' de stad onveilig (237). Van 27 maart tot 3 oktober, doortocht en logies van diverse legereenheden, afwisselend Fransen en geallieerden (238). In 1746 logeren maarschalk de Villeroy en tal van hogere Franse officieren in de stad. Deze laatste moet hiervoor 39.362 florijnen uitgeven, alsook voor de voeding van de paarden van deze militairen zorgen (239).

Door het VERDRAG VAN AKEN (1748) worden de Zuidelijke Nederlanden terug aan de Habsburgers geschonken. Na herstelling van haar gezag kan Maria Theresia een einde stellen aan de economische en militaire afhankelijkheid die door het Barrièretraktaat was geregeld (240). De Fransen hebben 12.000.000 florijnen in de zuidelijke Nederlanden geheft (241). Tijdens de tweede helft van de 18de eeuw is er op gebied van industrie, landbouw en handel, een duidelijke vooruitgang merkbaar. De regering draagt zijn steentje bij door o.m. het wegennet te verbeteren (242).

De nieuwe steenweg van Halle naar Edingen wrdt in 1765 aangelegd (243).

De vrede betekent niet dat de problemen er niet zijn. Binnen Halle is er opnieuw militaire aanwezigheid. In 1757-1763, tijdens de Oostenrijks-Pruisische oorlog moet de stad een Zwitsers garnizoen van zeshonderd man herbergen en opdraaien voor de kosten ervan, hetgeen het bestuur opnieuw in de moeilijkheden brengt (244).

In 1769 komen er op economisch vlak problemen. Een mislukte oogst doet de prijs van de voedingswaren sterk stijgen. In 1771 heerst de rundpest (245). Vanaf het midden van de eeuw bouwt en verbouwt de Halse burgerij. Een reeks Louis XV-gevels en portieken met rocaille-motieven en nadien Louis XVI-gevels (246). In 1776 wordt het rococo-campanile van de kerktoren afgewerkt (247). Feestelijkheden worden in september 1780 door het stadsbestuur georganiseerd. Tijdens deze dagen is er een toeloop van bedevaarders. Er worden namelijk 240.000 kommu-nies uitgedeeld (248). In 1778 treedt de Zenne buiten haar oevers. Straten worden beschadigd. (249). Zie het stadsplan van Ferraris (1771-1778), fig. 4.

In 1780 is er nog steeds een garnizoen in de stad aanwezig (250).

De 'Kleine Revolutie' van 1787. De Raden van Brabant en Henegouwen voeren strijd tegen de hervormingen van Jozef II. In Brussel, treffen tussen vrijwilligers-troepen en de keizerlijke troepen. Opheffing van de hervormingen op 1 januari 1788 (251).

1787. Een korps van vrijwilligers wordt in Halle samengesteld om de stad te verdedigen (252). In september 1788 is een boerenopstand (253). *Te Halle neemt de bevolking deel aan een religieuze plechtigheid om haar trouw te betuigen aan de rooms-katholieke godsdienst (254).*

TIJDENS DE BRABANTSE OMWENTELING

De evenementen die volgen werden door C. MONNIER opgetekend:

Op 11-13 december 1789 legert in Halle een garnizoen van zestig soldaten onder bevel van de heer de Cassanes, kapitein de Murray en een luitenant. Burgers van Halle ontwapenen de kapitein en de luitenant en plaatsen deze onder kamerarrest. Een gewapende menigte ontwapent het garnizoen dat op 12 december naar Mons wordt overgebracht (255). Op 12 december komen zeshonderd soldaten onder bevel van de Oostenrijkse generaal Bender te Sint-Pieters-Leeuw aan (256). Op 13 december wordt de stad belegerd door zeshonderd soldaten van het regiment van Bender. De twee kanonnen van de honderdvijftig Edingense patriotten worden aan de Brusselpoort opgesteld. Barrikaden worden opgeworpen, toegangswegen afgesloten. Majoor Broeta geeft zich over aan de patriotten en zijn soldaten leggen de wapens neer. Patriotten uit Mons nemen de Oostenrijkse soldaten mee (257).

Op 11 januari 1790 wordt de onafhankelijkheid van de 'VEREENIGDE NEDERLANDSCHE STAATEN' uitgeroepen. Halle stuurt een afvaardiging naar Mons, waar de onafhankelijkheid van Henegouwen wordt uitgeroepen.(258). Op 20 februari wordt Leopold II keizer (1790-1792). Op 22 september worden 15.000 patriotten te Falmagne verslagen. Het CONGRES VAN REICHENBACH schaft de nieuwe republiek af. In december zijn de Zuidelijke Nederlanden weer in Oostenrijkse handen. Keizer Leopold II schenkt algemene amnestie. Vanaf dit moment zullen de evenementen zich op een versneld tempo opvolgen. Frans II (1792-1797) volgt zijn vader op. Op 6 november 1792 verslaat Dumourier te Jemappes de Oostenrijkers, die zich uit het land terugtrekken. In maart 1793 wordt Dumourier op zijn beurt te Neerwinden verslagen. Het is de tweede Oostenrijkse restauratie. De adel en de clerus onderwerpen zich aan het Oostenrijks gezag.(259).

Op 10-12 november 1792 zijn Oostenrijkse legereenheden in Halle aanwezig. Ze richten schade aan in het bos van de Wolvendries: 822 beuken en 310 eiken worden geveld en weggenomen (260).

Op 18 maart 1793 wordt Dumourier bij Neerwinden verslagen door Frederik van Saksen-Coburg. Hij verlaat het land.

In maart 1793 verdrijven de inwoners van Halle, Geraardsbergen en Ath de Franse agenten (261).

Op 6 juni 1794 verslaat het Franse leger onder Jourdan de geallieerden bij Fleurus. Op 15 april 1795 (26 germinal III), Franse bezetting.(262) Vrede met Pruisen gesloten. Op 1 oktober (9 Vendémiaire IV) worden de zuidelijke Nederlanden aan Frankrijk gehecht (263).

Over de intrede van het Franse revolutionaire leger in Halle zijn geen bijzonderheden gekend.

SAMENVATTING EN CONCLUSIE.

Sedert de bouw van de eerste omheining rond de agglomeratie van Halle, vermoedelijk in het begin van de 13de eeuw, vervulde de baljuw, in het kader van zijn functie, een belangrijke rol op het vlak van de organisatie van de defensie van de stad, vooruitgeschoven bastion van Henegouwen tegenover het hertogdom Brabant. De graven van Henegouwen waren steeds bezorgd over de weerbaarheid van de stad. Een voorbeeld ervan is de bekommernis van gravin Mathilde van Lancaster, in 1360 in doortocht in de stad, over de tekortkomingen van de Halse defensie. Men leest in zijn charter van 1362 voor de stad, dat graaf Albrecht van Beieren eveneens voornemens was de stad beter te beschermen. In 1374 ging de baljuw van Halle naar Mons om bij de groot-baljuw verslag uit te brengen over de toestand van de 'forteresse', hier als 'stad' bedoeld (264). De baljuw organiseerde de wacht bij de stadspoorten. Blijkbaar werd de bewaking in rustige periodes door een beperkt aantal bewapende mannen verzorgd. Voor bepaalde gebeurtenissen, bezoek van personaliteiten, zitting van een 'parlement' en volkstoeloop tijdens de bedevaartperiode, werden extra manschappen aangeworven. Nochtans blijkt dat deze voorzorgsmaatregelen toch vrij bescheiden waren. In 1376, ter gelegenheid van het bezoek van graaf Albrecht van Beieren aan de stad, werden slechts één kruisboogschutter bij elke stadspoort geplaatst.

Tijdens het 'parlement', in hetzelfde jaar gehouden, en waar talrijke edellieden aanwezig waren, werden amper twaalf bewapenden mannen hiervoor aangesteld.

In perioden van onrust bleef de bewaking niet beperkt tot de stad zélf, maar werd deze uitgebreid tot de omgeving ervan. Dit was bij voorbeeld het geval in 1360, toen het platteland onveilig werd gemaakt door zwervende Leuvense opstandelingen, op de vlucht geslagen wegens de repressie van Wenceslas van Luxemburg. De conflicten in ver afgelegen gebieden brachten soms de veiligheid rond Halle in gevaar. Dit was het geval toen, in 1368-1369, de aanwezigheid van vreemde legers nabij de stad werd waargenomen, meer bepaald wanneer de hertog van Brabant en de hertog van Gelre in conflict waren geraakt. De kleine burcht van Vlieringen, terloops in het archief vermeld, moet een rol hebben gespeeld als vooruitgeschoven defensiepost langs de weg van Halle naar Lennik en naar Gaasbeek. Vermoedelijk heeft de burchttoren van Essenbeek, naast de weg naar Braine-le-Château en Nijvel, dezelfde rol gespeeld.

De baljuw was een belangrijke informant van de graaf over de situatie benoorden Halle. Door waarnemers vanuit Halle naar Brabant te sturen, kon hij Mons op de hoogte brengen van de handelingen en de voornemens van de hertog van Brabant. In 1374 verplaatste hij zich naar Heusden, toen in het graafschap Holland, aan de Bergsche Maas (heden provincie Noord-Brabant), strategisch gelegen op de grens tussen Brabant, Holland en Gerle. en sinds 1357 in handen van de graaf van Holland, om daar bij de raadsheren van de graaf van Henegouwen, alsook van de hertog van Brabant, verslag uit te brengen over de handelingen van de Brabantse edelman Jan van Schoonvorst, die zich vanuit Eindoven tot in Henegouwen had gemanifesteerd. Dit laatste gebeurde tijdens de privé-oorlog van bovenvermelde edelman met een andere Brabander, de heer van Gempe. Dit had als gevolg dat Mons een aantal krijgslieden naar Halle stuurde om de stad te beschermen. Na 1380 kwam het gevaar ook het westen, dit naar aanleiding van de opstand van de Vlaamse steden tegen Lodewijk van Male. Dit was niet denkbeeldig. In 1381 werden Vlaamse krijgslieden in de buurt van de stad gesignaleerd en in 1385, Gentenaren. Tien jaar later pleegde de Henegouwse heer Michel de Ligne plunderingen en andere baldadigheden in Brabant. De Halse baljuw vreesde toen dat de Brabanders op Henegouws gebied weervraak zouden nemen. Blijkbaar gebeurde dit niet en in 1397 werd het geschil tussen de graaf van Henegouwen en de hertog van Brabant, na onderhandelingen, beslecht. De baljuw stuurde evenens informanten naar Brabant, toen er daar, in 1411, troepenconcentraties plaats vonden, wellicht in het kader van het conflict tussen Jan van Arkel en zijn leenheer, de hertog van Brabant. In 1415, toen de hertog van Brabant zijn broer, Jan Zonder Vrees, ging ondersteunen in zijn strijd tegen de hertog van Orléans, trachtte de Halse baljuw niet enkel informatie in te winnen over het vertrek van het Brabantse leger naar Frankrijk, maar ook over de terugweg van deze krijgsmacht.

De onstabieliteit in Henegouwen, Holland en Zeeland in de jaren 1417-1428, ten gevolge van de huwelijksperikelen van Jacoba van Beieren, brachten de toenmalige baljuw, Gosuin Scharaomp, heel wat zorgen mee. Hij werd toen belast informatie in te winnen over de militaire actie van Jan van Beieren in Holland. Deze was de oom van Jacoba en, als mannelijke erfgenaam van de pas overleden Willem VI, eiste hij Holland en Zeeland op. Er werd in 1422 een militaire actie tegen Halle gevreesd, nadat Jacoba, met een Engels leger in Henegouwen verscheen. Gelukkig kon Filips de Goede, samen met Jan IV van Brabant, de situatie omkeren. Jacoba kon niet anders dan Filips de Goede als mederegent, samen met Jan IV, herkennen, en in 1428, de hertog van Bourgondië als ruwaard en erfgenaam (265). Het is blijkbaar vanaf deze periode, dat de Bourgondische invloed zich in Halle blijkbaar voor het eerst liet voelen. Jan IV, van Bourgondische oorsprong, voorzag in 1425 het kasteel van Halle van de nodige maansschappen. Hij trok toen eveneens door Halle met zijn leger om zich naar Mons te begeven. Rond het midden van de eeuw werden in Halle krijgslieden geronseld om deel te nemen aan de strijd van Karel de Roekelozen tegen de Luikenaars.

Alhoewel de opeenvolgende baljuwen steeds bezorgd waren met de evenementen die zich in de aanpalende graafschappen afspeelden en de nodige defensieve voorzorgen namen, is Halle van 1360 tot ca. 1487 gespaard gebleven van rechtstreekse aanvallen. Het is dus in deze gunstige omstandigheden dat de stad zich heeft kunnen ontwikkelen. Met de uitbreiding van de stadswallen kwam er ruimte voor de groei van de bevolking en konden de domaniale molen en het Sint-Elooishopitaal *intra muros* beveiligd worden. Het is hoofzakelijk in deze periode dat de Sint-Martinuskerk herbouwd en afgebouwd werd (266). De belegeringen van Halle in 1488 en 1489 door Filips van Kleef, in conflict met de

Bourgondiërs, zijn de enige gebeurtenissen in de late middeleeuwen, waarbij de stad echt bedreigd is geweest. Over deze twee agressies zijn weinig betrouwbare gegevens beschikbaar. Deze zijn te vinden in het Henegouws archief.

Terwijl Karel V, gedurende zijn ganse regering, actief was geweest om territoria te verwerven of te verdedigen, in het zuiden, in Artesië, in het noorden, in Groningen en Drente, en bovendien nog in 1539 met een opstand in Gent had af te rekenen, bleef het in onze streek rustig. Of er, zoals in 1506, in de periode van Karel V garnizoenen in de stad gelegerd zijn geweest, is niet geweten.

Rond het midden van de zestiende eeuw was het verdedigingsstelsel van de stad nog middeleeuws. Niet te vergelijken met dat van Leper, Oudenaarden en Zoutleeuw die in echte moderne citadellen waren herschapen. Dit bewijst dat Halle in die periode nog maar een geringe militaire waarde bezat.

'Si le règne de Charles V fournit peu de matériaux pour notre histoire, il n'en est pas de même de celui de son fils Philippe II, si troublée par les guerres de religion' schrijven Everaert en Bouchery in 1879. De oppositietendensen, vooral door de leer van Calvin gevoed, deden zich, vooral vanaf de zestiger jaren, zélf rond en binnen Halle voelen. Anderzijds, liet de repressie op zich niet wachten. Een aantal Hallenaren namen er trouwens actief aan deel, in het kader van de Raad van Beroerte. Gezien deze evenementen, plaatste het Spaanse leger een garnizoen in de stad. De situatie verslechterde toen Olivier van den Tempel, aangesloten bij de prins van Oranje, als militair gouverneur van Brussel werd aangesteld (1579-1585). In januari 1580 had hij het speciaal gemunt op Halle en Edingen. Na mei viel hij Halle aan. Door de briefwisseling van Alexander Farnèse weet men dat het om een 'escalade' ging. Volgens de verhalen over de gebeurtenis en de tekst op een gedenksteen, die later in de stadsmuur werd gevonden, zijn er twee pogingen geweest, namelijk op 9 en 10 juli 1580. In september en oktober vertoonde zich de vijand opnieuw in de nabijheid van de stad. In augustus 1581 werd er gevreesd dat van den Tempel de stad opnieuw zou aanvallen. Frances Corradini, die in mei 1580 kapitein en gouverneur van Braine-le-Comte was, werd toen door Farnèse belast met de coördinatie van de verdediging van Halle. In 1584 werd hij naar Halle overgeplaatst. Hij trad toen ondermeer op, toen het Spaans garnizoen van de stad de bevolking van de omgeving lastig viel. De samenstelling van deze Spaanse troepen in de stad aanwezig, meestal heterogeen, is niet gekend (267). In 1585 verliet van den Tempel Brussel om zich in Antwerpen terug te trekken. Nadien vertrok hij naar de noordelijke provincies om zich onder bevel van Maurits van Nassau te plaatsen. In onze streek was het gevaar dus geweken. Toch was Corradini in 1587 rond Brussel militair nog actief. De juiste draagwijdte hiervan is niet gekend.

Naar aanleiding van de onlusten en de bedreigingen in en rond Halle, werd een periode ingezet van quasi-permanente aanwezigheid van garnizoenen in de stad, niet te vergelijken met de geringe aanwezigheid van kruis- en voetboogschutters tijdens de late middeleeuwen. Deze toestand, die bijna tweehonderd jaar heeft geduurd, zorgde voor onveiligheid en onrust voor de bevolking zowel *intra* als *extra muros*, alsook voor zware financiële lasten voor de stad, lasten die deze in vele gevallen niet kon dragen.

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog had, van augustus 1624 tot juni 1625, het beleg van Breda plaats. Het eindigde met de inname van de stad door Ambrogio Spinola. Voor deze militaire actie werden in de ganse zuidelijke Nederlanden soldaten geronseld (268). Zo werden zeven Hallenaren met volledige uitrusting aan de compagnie van kapitein de Harchies gevoegd. In welke omstandigheden deze mannen werden aangeworven en wie voor de kosten hiervan opdraaide is niet gekend.

Het archief vermeldt meestal niet de oorsprong van de regimenten die opeenvolgend in Halle ingekwartierd werden. Over de troepen die in de stad van 28 juni tot 5 september 1648 vertoefden, weet men, op basis van de benamingen, dat het om Franse regimenten ging (o.m. Boufflers-Wallon, Gardes-Françaises). Deze aanwezigheid situeert zich rond het moment waarop Condé, tijdens de slag bij Lens, op 28 augustus 1648, het Spaanse leger, onder bevel van aarts-hertog Leopold, versloeg. In 1649 werd Halle overspoed door regimenten van de Verenigde Provinciën, in totaal zesduizend manschappen.

Er zijn, heden ten dage, nog materiële bewijzen dat er, paradoxaal, in een toch woelige periode in de zuidelijke Nederlanden, vanaf het begin van de 17de eeuw en tot rond 1650, binnen Halle's muren, een intense bouwactiviteit is geweest. Men mag aannemen dat deze gepaard ging met een zekere welvaart.

In 1661 nam de persoonlijke regering van Lodewijk XIV een aanvang. Tot aan zijn dood, in 1715, heeft deze vorst niet minder dan vier oorlogen gevoerd, waarin onze gewesten betrokken zijn geweest. Het begon in de jaren 1667-1668, naar aanleiding van het opeisen door deze koning van een deel van de zuidelijke

Nederlanden in naam van zijn vrouw, Infante Maria Theresia. Terwijl het Franse leger in onze streken opereerde, slaagde markies Castel-Rodrigue erin, in september 1667, met maarschalk de Turenne, een overeenkomst te sluiten waardoor Halle neutraal werd en dus aan de last van garnizoenen kon ontsnappen. In 1673 leidde Lodewijk XIV persoonlijk een operatie rond Brussel. Het eindigde blijkbaar zonder gevechten en met de aftocht van de koning zélf over Tervuren, in oostelijke richting. Het geschut en de voertuigen passeerden door Halle om verder naar Braine-l'Alleud te rijden. Blijkbaar werd hierdoor de neutraliteit van Halle toen niet meer gerespecteerd. In 1675 bivakten beurtelings legereenheden van de Verenigde Provinciën en van Frankrijk in de omgeving van Halle. Tijdens deze oorlog kwam er in 1676, net als in 1667, een akkoord tussen de Spanjaarden en de Fransen over de neutraliteit van Halle. Het was Lodewijk XIV persoonlijk die voor zijn land de overeenkomst ondertekende. Hij eiste nochtans, als compensatie, een financiële bijdrage van de stad. Details hierover zijn niet gekend. In 1677 was er een onophoudende beweging van diverse legers rond de stad. Om een onbekende reden, brak Lodewijk XIV zijn woord. Hij liet in hetzelfde jaar de stad beschieten en nagenoeg in puin leggen. Bovendien verwoestten zijn soldaten het omliggend platteland, met het doel de bevoorrading van de Spanjaarden onmogelijk te maken..

In 1683 en 1684 hadden de Hallenaren en de landelijke bevolking nog last van de Franse troepen, die bovendien door het stadsbestuur nog financieel moest onderhouden worden.

Na hun nederlaag bij Fleurus, in 1690, vertoonden zich massa's geallieerde troepen rond Halle. Het jaar daarop ging het van slecht naar erger. Na een mislukte inname van Brussel, vond maarschalk de Luxembourg het niet beter Halle in mei 1691 te bombarderen. Ditmaal was de beschieting zo hevig dat de poorten en het ganse verdedigingsstelsel definitief onbruikbaar werden gemaakt. In 1692, vermoedelijk na de nederlaag bij Fleurus, plunderden troepen van de geallieerden de omgeving van de stad. Rond dezelfde tijd stelden de Franse troepen zich te westen aan de stad op. In 1695, na het bombardement van Brussel door Villeroy, en nog in 1697, ging het Franse leger over tot plunderingen, zowel binnen als buiten Halle.

Er kwam toen een korte periode van rust. Drie-vier jaar? Maar het overlijden van Charles II van Spanje werd opnieuw voor Lodewijk XIV als voorwendsel gebruikt om de zuidelijke Nederlanden binnen te vallen: de Spaanse Successieoorlog, van 1701 tot 1714, bracht in de steek een onophoudende beweging van diverse legers mee. De stad werd constant bezet door een of ander regiment. Het stadsbestuur werd gedwongen niet enkel voor de voeding van de manschappen en de paarden te zorgen, maar bovendien ook nog een enorme financiële contributie aan beide partijen te leveren.

Lodewijk XIV stierf in 1715. Na de overdracht van de soevereiniteit aan Karel VI, in 1717, kwam er een relatief lange periode zonder militaire conflicten in onze regio. Algemeen wordt aanvaard dat er toen een herstel van de economie plaats vond. Halle werd nochtans niet ontlast van militaire aanwezigheid van diverse origines. Wegens de Barrièretraktaten mochten de legers van de Verenigde Provinciën zich in de zuidelijke provincies vrij inkwartieren.

Na de dood van Karel VI, in 1740, eisten Lodewijk XV, Frederik II van Pruisen en de elect van Beieren samen, een deel van de erfenis van de overleden keizer. De Franse koning had het op de zuidelijke Nederlanden gemunt. Deze regio's werden opnieuw het toneel van gevechten tussen de Fransen en de Oostenrijkers en hun Engelse bondgenoten. Er volgde een zeer zware Franse bezetting. Voor Halle alleen was de last van het inkwartieren van Franse regimenten ongezien hoog, zodanig dat de kerk aan het stadsbestuur geld moest lenen.

Het Verdrag van Aken, in 1748, betekende het einde van deze bezetting. Keizerin Maria Theresia kon een einde maken aan het Barrièretraktaat, zodat onze provincies geen last meer hadden van de permanente aanwezigheid van de legers van de Verenigde Provinciën.

Onder deze keizerin genoten onze provincies bijna veertig jaar stabiliteit en rust, waardoor industrie, handel en landbouw zich aanzienlijke konden ontwikkelen. Materiële getuigen van deze welvaart zijn nog heden ten dagen in Halle bewaard gebleven. Het gaat om een reeks rococo-gevels van burgershuizen. Toch bleef de stad niet volledig gespaard van de last en de kosten van garnizoenen, zelfs tijdens conflicten die zich ver van onze provincies afspeelden. Dit was het geval in 1757-1763, tijdens de Oostenrijks-Pruisische oorlog.

Na de dood van de keizerin, in 1780, waren de hervormingen van Jozef II de aanleiding van interne conflicten tussen de bevolking, meestal gehecht aan de tradities, en, anderzijds, de Oostenrijkse overheid. Zo nam Halle deel aan de 'Kleine Revolutie' van 1787, door een korps samen te stellen om de stad te verdedi-

gen. Twee jaar later, tijdens de 'Brabantse Omwenteling', werd het klein Oostenrijks garnizoen makkelijk door de burgers ontwapend. In hetzelfde jaar namen een handvol patriotten uit Halle en Edingen een zeshonderttal Oostenrijkse soldaten gevangen, die de bedoeling hadden de stad binnen te dringen. Deze makkelijke overwinningen lijken erop te wijzen dat deze Oostenrijkse troepen niet meer gemotiveerd waren om de strijd aan te voeren tegen de bevolking. Wellicht ging het om eenheden die in onze provincies waren gerecruteerd. In 1792 werden nog Oostenrijkse troepen in de buurt van Halle vermeld.

In april 1794 overwon Jourdan bij Fleurus de troepen van Coburg en in oktober waren onze gewesten bij Frankrijk ingelijfd. Over de intrede van de Fransen in Halle bestaan er blijkbaar geen informatie. Wel over hun radikale en brutale ingreep in het sociale leven van de stad. Dit nieuw hoofdstuk werd uitvoering door anderen belicht.

Deze bijdrage heeft niet tot doel gehad het onderwerp uit te diepen, maar de nadruk te leggen op een bepaald aspect van de geschiedenis van een kleine stad, waaraan er o.i. te weinig aandacht werd gegeven. Binnen een tijdstip van tweehonderdvijftig jaar, waarover er wij betrouwbare informatie hebben gevonden, waren er een aantal perioden van relatieve rust, tijdens dewelke het normale leven zich heeft kunnen ontplooiën. Het is zo dat de Hallenaren tijdens de late middeleeuwen, binnen hun stadswallen, ondanks externe conflicten, in de vrij rustig hun ambachten hebben kunnen uitoefenen en van een zekere welvaart hebben kunnen genieten. Dit was eveneens het geval tijdens de regeringsperiodes van Keizer Karel, van Albrecht en Isabella en vooral van Maria Theresia tussen 1748 en 1780. De godsdienstoorlogen tijdens de regering van Filips II en de opeenvolgende oorlogen, vanaf het tweede kwart van de zeventiende eeuw tot het midden van de achttiende eeuw, zorgden voor een bijna permanente overlast door militairen in garnizoen of in doortocht, dikwijls gepaard met plunderingen van de boeren en de stadsbewoners, en met, op de kop toe, financiële uitpersing van het stadsbestuur, wat uiteindelijk tot de verarming van de gehele gemeenschap leidde. Wij menen bijgevolg dat de titel van onze bijdrage, 'Halle in de greep van de soldateska', gerechtvaardigd mag worden.

NOTAS

(1) BONENFANT, 1935, 39. Een overeenkomst konfirmeerde in 1229 de voogdijrechten over de kapittelgoederen aan Leon, kastelein van Brussel, zonder deze te moeten delen van de graaf van Henegouwen. In 1331 verkocht een erfgenaam van het Brussels kasteelingslacht het voogdijchap over de meierij van Halle aan de Henegouwse graaf. (FRANSSEN, 1981, 13-25).

(2) Het archeologisch onderzoek heeft bewezen dat er in de 11de-12de eeuw reeds ten noorden van de Sint-Martiuskerk (heden basiliek) een omwalde nederzetting bestond, later blijkbaar vervangen door een mottekasteel. Het ging hier nog over een Brabantse versterking. Het mottekasteel werd in de tweede helft van de 14de eeuw door een stenen kasteel opgevolgd. (DE MAEYER e.a., 2004, 13-14.). Ten oosten van de eerste stadswal was er nog in de 13de eeuw een mottekasteel met donjon, op het leen van Nederhem, door een ridder gehouden van de graaf van Henegouwen. Het werd gesloopt omdat het te dicht bij de stadswal stond (BORREMANS, 1979, 114).

(3) VIAENE, 1982, 22, 24-26,

(4) Betreffende de oude wegen rond Halle, zie kaart samengesteld op basis van deze van Everaert (1754) en Yernault (1764) in: POSSOZ, 1939.

(5) VAN DEN WEGHE, 1934 (1), 68

(6) PLUIM, 1911: "Eerst in het Midden-Nederlands verkreeg 'stad', 'stede', de thans gebruikelijke betekenis van 'versterkte wonplaats' (vroeger 'poort' of 'burg'. PHILIPPA, 2003-2009: 'grottere gemeente, oorspronkelijk met stadsrechten'. De oorspronkelijke betekenis was 'plaats'; in de huidige betekenis 'grote agglomeratie', oorspronkelijk 'versterkte plaats'.

(7) VAN DEN WEGHE, 1934-1935 (2), 55. Dit blijkt uit een charter van graaf Willem van Beieren).

(8) Bij gebrek aan een kritische en vergelijkende analyse van de oudste historische bronnen, blijven meerdere punten betreffende de ontwikkeling van het Halse verdedigingswerk nog duister. Het gaat ondermeer om de datering van de uitbreiding van de stadswal.).

(9) Zie: Kartografische bronnen, 1

(10) EVERAERT en BOUCHERY (1879, 234, 238) merken in dit verband op: '*Si le règne de Charles V fournit peu de matériaux pour notre histoire, il n'en est pas de même de celui de son fils Philippe II, si troublé par les guerres de religion*'.

(11) FRANSSEN, 2002.

(12) MATTHIEU, 1910, 6-7.

(13) *Ib.*, 1910, 131.

(14) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 214)

(15) MATTHIEU, 1910, 37.

(16) Charters van de graven van Henegouwen, Rijksarchief Mons. EVERAERT en BOU-

- CHERY, 1879, 169-187
 (17) Ib., 169.
 (18) Ib., 216..
 (19) Ib., 215, 216. MATTHIEU, 1910, 36
 (20) Ib., 36.
 (21) Ib., 36-37.
 (22) Ib., 37. Eduard van Gelre (1336-1371), jongste zoon van hertog Reinold II van Gelre en van Eleonora van Engeland. Huwt in 1371 met Catharina van Beieren, dochter van Albrecht van Beieren (OBREEN, 1912, 420-421).
 (23) VAN DAELE: o.a. *troupe, bataillon*.
 (24) MATTHIEU, 1910, 38.
 (25) Ib., 38.
 (26) MATTHIEU, 1910, 40.
 (27) Ib., 41.
 (28) Ib., 47-48. *Tabart'*: lange mantel gedragen boven een harnas (GODEFROY, 1880-1895)
 (29) MATTHIEU, 1910, 43.
 (30) Ib., 44
 (31) Ib., 50.
 (32) VAN DAELE, 1901: Forteresse: *force, puissance, forteresse* (Zelfde definitie bij GODEFROY, 1880-1895). Volgens *Dictionnaire du moyen français* is de definitie veel breder: '*place forte, ouvrage de défense, lieu fortifié, forteresse*'. In een tekst van 1278-1279, betreffende de afbraak van het hof van Nederhem, te dicht bij de stadswal, duidt de term '*fortreche*' wel degelijk de stad zélf (BORREMANS, 1979, 114).
 (33) MATTHIEU, 1910, 52.
 (34) Ib., 54. GODEFROY: o.a. *cavalerie*. *Dictionnaire du du Moyen Français*: *chevauchée: troupe d'hommes à cheval, expédition militaire* (à cheval).
 (35) MATTHIEU, 1910, 56-57
 (36) Ib., 1910, 57-58).
 (37) Ib., 179)
 (38) VAN DEN WEGHE, 1934, 58.
 (39) MATTHIEU, 1910, 12-13.
 (40) GODEFROY: '*pourparler, conférence*'
 (41) MATTHIEU, 1910, 29
 (42) Ib., 29.
 (43) FRANSSEN, 2002.
 (44) MATTHIEU, 1910, 61.
 (45) Ib., 60).
 (46) GODEFROY: *serviteur*. *Dictionnaire du Moyen Français*: *serviteur, officier de rang subalterne, homme d'arme, non chevalier*. VAN DAELE: *domestique, homme d'armes*
 (47) VAN DAELE: ook '*compaignie*', van '*compaignie*', *troupe, bataillon*
 (48) MATTHIEU, 1910, 17.
 (49) VAN DEN WEGHE, 1934 (2), 61-64.
 (50) MATTHIEU, 1910, 62-63.
 (51) Ib., 18.
 (52) Ib., 63.
 (53) Ib. Maille d'or was in de Nederlanden en in het Rijnland de benaming van *gouden florijn*. Info: site *Les Mailles et les petits Deniers*, 2012.
 (54) MATTHIEU, 1910, 20).
 (55) Ib., 6-7.
 (56) Ib., 68.
 (57) Ib., 64).
 (58) Ib., 65
 (59) Ib., 68.
 (60) Ib., 6-7.
 (61) Ib., 65).
 (62) Ib., 68-69)..
 (63) Ib., 64. WAUTERS, 1845, 42-43
 (64) MATTHIEU, 1910, 70. Volgens LEJEUNE wordt hij in 1396 naar Engeland gestuurd . Zie verder: Wautier de Bousies, zogenaamd Fierabras de Vertaing, was de natuurlijke zoon van Eustache de Bousies, heer van Vertaing, Romeries, Feluy enz. In 1396 wordt hij door zijn meester, de graaf van Ostrevant, naar Engeland gestuurd om wapenknechten en boogschutters te ronselen, waarmee hij nadien naar Enkhuizen trekt om de oorlog tegen de Friezen te voeren. (LEJEUNE, 1863, 1-74). De bijnaam Fierabras was ontleed aan het heldengedicht *Fierabras*, dat over de verovering van Spanje door Karel de Grote gaat. Hierin, het verhaal van het gevecht tussen Olivier, medestrijder van Roland, en Fierabras van Alexandrie, zoon van de Emir van Spanje. Het heldengedicht werd vanaf de 12de eeuw populair en door de troubadours verspreid (KROEBER en SERVOIS, 1860)
 (65) MATTHIEU, 1910, 70.
 (66) FRANSSEN, 2002
 (67) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 219.
 (68) MATTHIEU, 1910, 71),
 (69) Ib., 67.
 (70) Ib., 22.
 (71) Ib., 71).

- (72) Ib., 73.
 (73) Ib., 75.
 (74) Ib., 85–87. Betreffende de oorsprong van de hertogen van Gelre: HOUSSIAU, 1925, 33.
 (75) MATTHIEU, 1910, 89.
 (76) Ib., 6–9.
 (77) Ib., 75.
 (78) Ib., 72–73.
 (79) Ib., 77.
 (80) Ib., 77.
 (81) Ib., 24
 (82) Ib. 82
 (83) Ib. 84.
 (84) Ib., 91.
 (85) Ib., 76..
 (86) Ib., 93.
 (87) Ib., 92.
 (88) Ib., 93
 (89) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 224.
 (90) Ib., 95.
 (91) VAN DEN WEGHE, 1934 (2), 64.
 (92) Ib., 6–7. Jan IV, hertog van Brabant, in 1418 in het huwelijk getreden met Jacoba van Beieren. In 1420 verliet deze laatste haar echtgenoot om, zonder te wachten op de verbreking van haar huwelijk door de paus, met prins Humphrey, graaf van Gloucester te trouwen. Nadien, kwam Jacoba naar Henegouwen terug, vergezeld door een Engels leger. Filips de Goede, die zich door Engeland bedreigd voelde, trad toen op, ondersteund door Jan IV. Jacoba moest Filips de Goede als mederegent herkennen, alsook Jan IV (VAN DEN WEGHE, 1934, 39–47).
 (93) Ib., 90.
 (94) MATTHIEU, 1910, 95.
 (95) Ib., 95.
 (96) Ib., 96.
 (97) Ib., 225
 (98) VAN DEN WEGHE, 1934 (2), 65.
 (99) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 96.
 (100) MATTHIEU, 1910, 7.
 (101) De epidemie teistert de graafschappen Vlaanderen, Henegouwen, Holland, alsook Frankrijk (VAN DEN WEGHE, 1934–1935 (2), 7).
 (102) FRANSSEN, 2002.
 (103) MATTHIEU, 1910, 97.
 (104) Ib., 6–7.
 (105) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 228.
 (106) MATTHIEU, 1910, 98.
 (107) Ib., 97
 (108) VAN DEN WEGHE, 1934 (2), 65.
 (109) MATTHIEU, 1910, 81.
 (110) Ib., 78.
 (111) CLEMENT e.a., 1989, 55–71.
 (112) MATTHIEU, 1910, 99).
 (113) (*après remonstancie que monsr Philippe de Clève avoit, le jour avant (25 septembre) voulu prendre la ville...*) Ib., 99.
 (114) Ib., 99.
 (115) Zie: CLEMENT, e.a., 1989, 84–89.
 (116) Algemeen Rijksarchief, . Rekenkamer, 15.099. CORNELIS, 1980, 48
 (117) VAN DEN WEGHE, 1934 (3), 164
 (118) Dit blijkt uit een brief vanuit Halle aan de baljuw en de schepenen van Mons (DEVILLERS, 1888, dl. 15, 270. Aangehaald door CLEMENT e.a., 1989, 90).
 (119) VAN DEN WEGHE, 1934 (3), 165–166.
 (120) CLEMENT e.a., 1989. Op welke getuigenis(sen) het meer dan honderd jaar na de feiten geschreven verhaal van Lipsius (1604) steunt is niet gekend. Het werk dient bijgevolg met voorbehoud te worden weerhouden. Dit geldt eveneens voor de bewerking van Lipsius' *Diva Virgo Hallensis* door Maillard en de vertaling ervan in het Nederlands door Poirters (1657). In de 19de- en vroege 20ste eeuw verschenen historische studies over het onderwerp. Nogmaals treft men hierin een mix van de vroegere historische verhalen en van feiten uit oorspronkelijke archiefstukken 314–318. EVERAERT en BOUCHERY, 1879, VAN DEN WEGHE, 1934 (3). Men kan steunen op Ernest Matthieu (1910), die zich beperkt heeft tot de baljuwsrekeningen uit de tijd. Mogelijk bevatten de uitgebreide archieven betreffende onze provincie, heden in Brussel, Mons en Rijsel bewaard, nog onbekende gegevens. De stad zou met met kanons beschoten zijn geweest. Volgens een bron, aangehaald door EVERAERT en BOUCHERY (1879, 232) ging het stenen kogels. LIPSIIUS (1605, 22) vermeldt kogels van ijzer en van steen (*à ferro aut lapide*). De enige tastbare bewijsstukken zijn de tweeëndertig kanonkogels die in de Halse basiliek bewaard zijn gebleven, een deel van het honderdtal stukken die nog in de tijd van Lipsius waren overgebleven. Toch stelt zich de vraag of deze kogels allemaal uit de tijd van belegeringen waarvan sprake stammen. Geen enkel onderzoek door deskundigen werd

- tot hiertoe hieraan besteed.
- (121) *Ib.*, 100.
- (122) VAN DEN WEGHE, 1936, 20.
- (123) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 101-102)
- (124) *Ib.*, 1879, 233.
- (125) LOTTIN, 1985, 73-77.
- (126) VAN DEN WEGHE, 1939, 125
- (127) LOTTIN, 1985, 77-80.
- (128) CORNELIS, 1980, 32-36.
- (129) *Ib.*, 60.
- (130) *Ib.* 17.
- (131) *Ib.*, 26.
- (132) VAN DEN WEGHE, 1934-1935 (3), 102.
- (133) RENSON, 1956, 116.
- (134) *Ib.*, 118.
- (135) *Ib.*, 57.
- (136) VAN DEN WEGHE, 1934-1935 (2), 8.
- (137) LOTTIN, 1985, 80.
- (138) RENSON, 1956, 118. CORNELIS, 1980, 45, publiccert deze brief.
- (139) RENSON, 1956, 119. CORNELIS, 1980, 61.
- (140) RENSON, 1956, 119.
- (141) CORNELIS, 1980, 42. De bijzonderheden over de 'escalade' komen blijkbaar niet voor in officiële correspondentie of documenten. Een herdenkingssteen in 1761 bij de afbraak van de stadsmuur gevonden draagt het opschrift '9 EN 10 JULET 1580'. Deze steen werd jammer genoeg gemetseld boven de nis waarin een deel van de stenen kanonballen toegeschreven aan de belegering van 1489 worden bewaard. EVERAERT en BOUCHERY wijden slechts een bladzijde aan de 'escalade'. CORNELIS (1980) maakt, betreffende deze gebeurtenis, zowel gebruik van historische verhalen (de POTTRE, LIP-SIUS, *Mémoires Anonymes* e.a.) als van de documenten uit het archief die RENSON in 1956 publiceerde.
- (142) RENSON, 1956, 119, 120.3) CORNELIS, 1980, 66.
- (143) EVERAERT en BOUCHERY, 61, 242-244..
- (144) RENSON, 1956, 122.
- (145) VAN DEN WEGHE, 1933, 84
- (146) VAN DEN WEGHE, 1934-1935 (3), 106.
- (147) VAN DEN WEGHE, 1934-1935 (3), 105.
- (148) *'Belegering van Halle 1580'* anonieme gekleurde pentekening van kort na 1580, in: *Carte des Sièges du XVIe siècle*, nr 20, Koninklijke Bibliotheek, Brussel, Handschriften M22.089, f. 128. *'Panorama van Halle'* in: *Albums de Croÿ*, publiés sous la direction de J.-M. Duvosquel, dl.V, Comté de Hainaut II, Brussel, 1887, p. 251, pl. 64.
- (149) LOTTIN, 1985, 80-81.
- (150) RENSON, 1985, 13-14, 59, 60, 71.
- (151) VANDENBROECKE, 1981, 2-23.
- (152) MERTENS, 1980, 241-242.
- (153) RENSON, 1985, 253-249.
- (154) *Ib.*, 106
- (155) FRANSSEN, 2002.
- (156) FRANSSEN, 2012, 8.
- (157) VANDENBREEDEN e.a., 2005, 30.
- (158) RENSON, 1985, 71
- (159) FRANSSEN, 2002.
- (160) VANDENBREEDEN e.a., 2005, 31
- (161) RENSON, 1985, 106-107.
- (162) GODEFROY: Vermoedelijk in de betekenis van 'excellent',
- (163) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 247.
- (164) *Ib.*, 249-250.
- (165) *Ib.*, 250. Tijdens de Spaans-Franse oorlog (1635-1659) heeft Turenne deze stad belegerd en ingenomen (BERENGER, 1987)
- (166) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 250.
- (167) 'combattant à pied ou à cheval' (ROCQUANCOURT, 1840, 284-285).
- (168) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 250-251)
- (169) *Ib.*, 257-258.
- (170) MATTHIEU, 1910, 9.
- (171) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 257-259.
- (172) *Ib.*, 259. Charles-Albert de LONGUEVAL, graaf de BUCQUOY en de GRATZEN, (+ 1663) was cavaleriegeneraal in het Spaanse leger (*Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Boulogne*, M.D., vol. 2, z.d.)
- (173) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 260.
- (174) RENSON, 1999, 69-71.
- (175) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 260-261.
- (176) *Ib.*, 262.
- (177) LOTTIN, 1985, 82-83.
- (178) MUYLDERMANS, 1927, 193-197.
- (179) *In de selfde dagh, den vierden zynde, wierdt het geschut en al het reystuygh van 't heyr deur de stadt van Hau* (*Ib.*, 197).

- (180) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 263, 136-138.
- (181) Dagboek van Constantijn Huyghens junior, secretaris van de stadhouder (DE MAEGD, 2007, 17). Josua de Grave, die Huyghens vergezelt, maakt een tekening *'Het leger te Lembecq den 10 augusti 1675'*(Ib., 29).
- (182) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 265 Deze verklaringen zijn een herhaling van deze die in 1667 door markies Castel-Rodrigue en Turenne maakten.
- (183) Ib., 267.
- (184) Ib., 268.
- (185) DE MAEGD, 2007, 16, 17.
- (186) De stadsrekeningen van 1678 vermelden de herstelling aan de wegen de straten en de stadswallen *'après la démolition de la ville par les Franchois'* (EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 266).
- (187) Ib., 267.
- (188) Ib., 268.
- (189) LOTTIN, 1985, 83.
- (190) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 268.
- (191) Ib., 269.
- (192) Ib., 280.
- (193) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 275.
- (194) Ib., 281.
- (195) LOTTIN, 1985, 83.
- (196) LEJEUNE, 1863, 5.
- (197) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 277.
- (198) Ib., 277.
- (199) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 278.
- (200) Ib., 277-279. In 1709 was de schade veroorzaakt door het bombardement van 1691 nog niet hersteld. In de stadsrekeningen voor dit jaar (*Comptes et renseignements que fait et rend Balthasar van Santen ... Massard*) (wordt vermeld: *'ruinne par larmee de france en lad. Anne 1691 lors quilz ont abbattu et demoly la ville...'* (Stadsarchief).
- (201) RENSON, 1985, 45.
- (202) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 278.
- (203) RENSON, 1985, 84.
- (204) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 280.
- (205) RENSON, 1985, 85.
- (206) DE SCHRYVER, 1987, 14-22.
- (207) Aantekeningen opgenomen door Joannes Hoebancx, pastoor van Oudenaken, 1663-1778, gepubliceerd door RENSON, 1985, 84.
- (208) LEJEUNE, 1863, 5.
- (209) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 284.
- (210) Ib., 284.
- (211) Ib., 285.
- (212) LOTTIN, 1985, 83.
- (213) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 282.
- (214) DE SCHRYVER, 1987, 14-22.
- (215) In de praktijk had de Republiek reeds in 1698 een Barrière ingevoerd (DE SCHRYVER, 24-25).
- (216) GENICOT, 1948, 13.
- (217) HASQUIN, 1987, 73.
- (218) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 284.
- (219) Ib., 284.
- (220) Ib., 285.
- (221) RENSON, 1996, 94.
- (222) Ib., 94.
- (223) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 285.
- (224) Ib., 286).
- (225) DE SCHRYVER, 1987, 27.
- (226) RENSON 1985, 86.
- (227) DE SCHRYVER, 1987, 81.
- (228) HASQUIN, 1987, 80.
- (229) LENDERS, 1986, 60.
- (230) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 286.
- (231) Ib., 96.
- (232) Ib., 288.
- (233) RENSON, 1996, 178.
- (234) LENDERS, 1987, 41-44.
- (235) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 290.
- (236) Ib., 286-294.
- (237) Ib. ROCQUENCOURT (1840) vermeldt geen 'hulananen' als onderdeel van het Franse leger. Frederik de Grote (1713-1786) introduceerde ze in zijn cavalerie. De hulananen waren deserteurs uit Polen en Oost-Pruisen. Ze werden gegroepeerd in regimenten van zware cavalerie (OKOUNEF, 1835, 232, 375).
- (238) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 291.
- (239) Ib., 293.
- (240) LENDERS, 1987, 44.
- (241) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 294

- (242) DORBAN, 1987, 161.
 (243) GENICOT, 1948, 29.
 (244) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 296.
 (245) Ib., 299.
 (246) FRANSSEN, 1995.
 (247) RENSON, 84.
 (248) RENSON, 1996, 100-101.
 (249) EVERAERT en BOUCHERY, 30.
 (250) Ib., 301.
 (251) HEIRWEGH, 1987, 469-474.
 (252) EVERAERT en BOUCHERY, 1879, 306.
 (253) RENSON, 1996, 102.
 (254) RENSON, 1986, 106.
 (255) RENSON, 1978, 4, 5. Deze auteur neemt deze gegevens over van: C.MONNIER, Les exploits des patriotes de Hal en 1789, in *Annales du Cercle Archéologique d'Enghien*, dl. 4, 1891-1892, 363-367. EVERAERT en BOUCHERY vermelden vijftig soldaten van Murray.
 (256) RENSON, 1978, 4-5.
 (257) Ib., 6. RENSON, 1996, 102.
 (258) RENSON, 1996, 104.
 (259) HEIRWEGH, 1987, 477-503.
 (260) RENSON, 1996, 104, 106.
 (261) RENSON, 1978, 7-8.
 (262) RENSON, 1996, 105-106.
 (263) HEIRWEGH, 1987, 503.
 (264) Volgens het archeologisch onderzoek werd het kasteel pas in de tweede helft van de 14de eeuw gebouwd. Nochtans, in de baljuwsrekeningen, die vanaf 1358 zijn bewaard, is er nergens sprake van de bouw van deze burcht. De werf moet bijgevolg vroeger zijn gestart. De uitbreidingen, daarentegen, werden wel in de rekeningen van 1376-1377 en 1381 opgenomen.
 (265) Van ROMPAEY, 1973, 39-47.
 (266) Herbouw: 1341-1409 en afbouw: 1409-1470 (FRANSSEN, 1967, 70-71).
 (267) Het reguliere leger in Spaanse dienst – het leger van Vlaanderen of *Ejército de Flandes* – ingezet tijdens de Tachtigjarige oorlog, bestond niet uitsluitend uit Spanjaarden, maar ook uit maanschappen gerecruteerd in de zuidelijke Nederlanden, Italië, Bourgondië, Groot-Brittanië en de Duitse staten. (PARKER, 2004)
 (268) BEERMAN, 1977.

LITERATUUR

- V.M.A. BEERMAN, e.a., 1977, *Geschiedenis van Breda, II. Aspecten van de stedelijke historie. 1568-1785*.
 J. BERANGER, 1984, *Turenne*, Parijs.
 C. BILLEN, 1986, Een ingebeelde landbouwrevolutie, in: *Oostenrijks België. 1713-1794, De Zuidelijke Nederlanden onder de Habsburgers*, Brussel, 95-120.
 W.V.A. BEERMAN, 1977, *Geschiedenis van Breda, II. Aspecten van de stedelijke historie. 1568-1795*.
 P. BONENFANT, 1935, Le Pagus de Brabant, in: *Bulletin de la Société Belge d'Etudes Géographiques*, 5de jg., 25-78.
 R. BORREMANS, 1964, De streek van Halle van de voorgeschiedenis tot de vroege middeleeuwen, *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle*, n.r. nr. 4, 1-119, 28 afb.
 R. BORREMANS en L. WALSCHOT, 1967, Fysisch kader en historisch wegennet als elementen van de situatie en het site van Halle (Brabant), in: *Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies*, jg. XXXVI, nr. 137-73.
 R. BORREMANS, 1979, De burchten van Halle, in: *Vriendenboek Dr.G.Renson*, 109-117.
 R. BORREMANS en G. RENSON, 1983, *Zuidwestbrabants Museum Halle. Catalogus Archeologie, Geschiedenis, Halle*.
 R. CLEMENT e.a., 1989, *1489. Halle belegerd en overvallen maar niet gevallen*. Verhandelingen van de Kon.Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle. N.R. nr. 26.
 R. CORNELIS, 1980, *Halle rond 1580*, uitgave Kon.Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle.
 R. DE SCHRYVER, 1987, De Oostenrijkse aanspraken op de Spaans-Habsburgs erfenis. De Zuidelijke Nederlanden tijdens de Spaanse Successieoorlog. 1700-1716, in: *Oostenrijks België. 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Habsburgers*, Brussel, 11-36.
 C. DE MAEGD, 2007, Een einde en een nieuw begin. De creatie van het kasteel van Lembeek in 1618, in: *Hallensia*, jg. 29, nr. 6, 9-36.
 W. DE MAEYER, DOPERE en S. VAN BELLINGEN, 2004, *Het archeologisch onderzoek naar de burcht van Halle: een voorlopig verslag*, Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed, Brussel-Leuven.
Dictionnaire du Moyen Français, CNRS, Université de Lorraine.
 F. DOPERE en M. FRANSSEN, 2003, Het verhaal van de stenen van de St.-Martinusbasiliek te Halle, in: *Hallensia*, jg. 26, nr. 3, 1-44.
 M.DORBAN, 1987, De beginperiode van de industriële revolutie, in: *Oostenrijks België. 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Habsburgers*, Brussel, 121-162.

- L. EVERAERT en J. BOUCHERY, *Histoire de la Ville de Hal*, Leuven, 1879.
- M. FRANSSSEN, 1967, De Sint-Martinusbasiliek te Halle. Heiligdom van O L Vrouw van Halle, in: 700 jaar Mariastad, *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, n.r., 7, 29-73.
- M. FRANSSSEN, 1981, Halle van oud-Brabants graafschap tot Henegouwse grensstad, in: *Hallensia*, n.r., jg. 3, nr. 4, 13-25.
- M. FRANSSSEN, 2002, *Het verborgen verhaal van de bouw van de Sint-Martinusbasiliek te Halle*, (Vrienden van de Sint-Martinusbasiliek te Halle, kunsthistorische dossiers in het kader van de restauratie van de Basiliek), Halle.
- M. FRANSSSEN, 1995, Halle kunststad, in: *Hallensia*, jg. 17, nr. 4.
- M. FRANSSSEN, 2003, De Brabantse Bouwmeester van de Sint-Martinusbasiliek te Halle, in: *Hallensia*, jg. 25, nr. 3, 23-36.
- M. FRANSSSEN, 2012, Bouwgeschiedenis van het Historisch Stadhuis van Halle, in: *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, nieuwe reeks, nr. 36.
- M. FRANSSSEN, 2013, Historisch nederzettingpatroon in Pajottenland en Zennevallei, in: *Hallensia*, jg. 35, nr. 1, 1-21.
- L. GENICOT, 1948, *Histoire des routes belges depuis 1704*, Brussel.
- F. GODEFROY, 1880-1895, *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXème au XVème siècle*.
- H. HASQUIN, 1987 (1), De periode van de saneringen (1715-1740), in: *Oostenrijks België. 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Habsburgers*, Brussel, 71-94.
- H. HASQUIN, 1987 (2), De vernieuwing in de 18de eeuw, in: *Oostenrijks België. 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Habsburgers*, Brussel, 7-10.
- J.J. HEIRWEGH, 1986, Het einde van het Ancien Régime en de revoluties, in: *Oostenrijks België. 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Habsburgers*, Brussel, 467-504l.
- J. HOUSSIAU, 1925, Un des premiers donateurs de l'Eglise St-Martin, à Hal, in: *Gedenkschriften van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, nr. 2, 30-37.
- A. KROEBER en G. SERVOIS (uitg.), 1860, *Fierabras. Chanson de Geste*, Paris.
- P. LENDERS, 1986, Wenen en Brussel: bevoegdheid die een eigenheid aanvaardt, in: *Oostenrijks België. 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Habsburgers*, Brussel, 37-70.
- T. LEJEUNE, 1863, Notice sur la ville de Familleureux, in: *Annales du Cercle Archéologique de Mons*, afl. 4, 1-74.
- A. LOTTIN, 1985, Spanje en de Zuiderlijke Nederlanden; twee eeuwen gemeenschappelijke geschiedenis, in: *Luister van Spanje en de Belgische steden 1500-1700*, deel I, Brussel.
- E. MATTHIEU, 1910, *Souvenirs historiques inédits sur la ville de Hal*, Edingen.
- J. MERTENS, 1980, Graanprijzen in Halle (1585-1796), in: *Eigen Schoon en De Brabander*, LXIII jg., nrs 7-8-9.
- J. MUYLDERMANS, 1924, Lodewijk XIV en zijn leger voor Brussel in 1673, in: *De Brabander*, 3de jg., nrs. 11-12, 193-197.
- N.O. OKOUNEF, 1835, *Beredeneerd overzicht van de eigenschappen der drie verschillende wapens, en van derezelve onderlinge betrekking en bestemming in de veldslage*. Een vrije en verkorte vertaling door A.W. DE BRUYN, Maastricht.
- H.G.A. OBREEN, 1912, *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek*, bd. 2, Leiden.
- G. PARKER, 2004, *The Army of Flanders and the Spanish Road*.
- M. PHILIPPA, e.a., 2003-2009, *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*, Amsterdam.
- T. PLUIM, 1911, *Kern van Nederlandsche woordenafleidingen*, Purmerend.
- J. POSSOZ, 1939, La 'Terre de Hal' au 18e siècle, in: *Gedenkschriften van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 14, 159-167.
- G. RENSON, 1956, De belegering van Halle in 1580, in: *Eigen Schoon en De Brabander*, XXXIXe jg., nr. 3-4, 113-122.
- G. RENSON, 1957, De bouw van de basiliek en de verscheidene restauraties, in: Halle 700 jaar Mariastad, *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, n.r., 7, 79-91.
- G. RENSON, 1960, De Gemeente Halle en het Oud-Jezuïetencollege, in *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle*, nr. 1.
- G. RENSON, 1972, Aantekeningen nopens oorlogen in het Land van Gaasbeek, in: *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle*, N.R., 1-7.
- G. RENSON, 1978, *Halle gedurende de Franse bezetting (1792-1814)*. Uitgave van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle.
- G. RENSON, 1985, Halle, hertogelijke stad, in de 17de eeuw, *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle*, nieuwe reeks, nr. 22.
- G. RENSON, 1996, Halle in de 18de eeuw, *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle*, nieuwe reeks nr. 30.
- G. RENSON, 1999, Varia Hallensia IV. Over soldaten, klachten en reglementen (1), in: *Eigen Schoon en De Brabander*, LXXXIIste jg., 69-86. (Hallensia I), in: *Verhandelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 8, 79-80.
- H. VAN DAELE, 1901, *Petit dictionnaire de l'ancien français*.
- M.J. VAN DEN WEGHE, 1934 (1), Hallensia II. Het Aloude Domeinwezen te Halle, in: *Gedenkschriften van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 9, 99-125.
- M.J. VAN DEN WEGHE, 1934 (2), Hallensia II. Het Sterk Kasteel van Halle, in: *Gedenkschriften van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 9, 55-67.

M.J. VAN DEN WEGHE, 1934 (3), *Hallensia* II. Halle Overvallen in 1488 en 1489, in: *Gedenkschriften van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 9, 162-167.

M.J. VAN DEN WEGHE, 1934-1935 (1), *Hallensia* III. Besmettelijke ziekten te Halle, in: *Gedenkschriften van de K. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 10, pp. 7-16.

M.J. VAN DEN WEGHE, 1934-1935 (2), *Hallensia* III. Halle's oud vestingswerk, in: *Gedenkschriften van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 10, pp. 55-79.

M.J. VAN DEN WEGHE, 1934-1935 (3), *Hallensia* III. Het beleg van Halle in 1580, in: *Gedenkschriften van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 10, pp. 100-107.

M.J. VAN DEN WEGHE, 1936, *Hallensia* IV. De Oude Pachthoven te Halle, in: *Gedenkschriften van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 11, 7-29.

M.J. VAN DEN WEGHE, 1939, *Hallensia* VII. Mengelingen, in: *Gedenkschriften van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle*, jg. 14, 125-143.

J. van ROMPAEY, 1973, De Bourgondische periode (1384-1482), in: *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen*, dl. 2, 39-47.

J. VANDENBREEDEN, G. PICALAUSA, L. VAN SANTVOORT en L. NAGELS, 2005, *Halle 434. Inventaris van het stedenbouwkundig en architecturaal erfgoed in de historische stadskern*, Halle.

Ch. VANDENBROECKE, 1981, *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*, Brussel.

A. VIAENE, 1982, *Vlaamse Pelgrimstochten*, Brugge.

A. WAUTERS, 1845, L'hôtel de ville de Hal, in: *Messenger des Sciences Historiques. Archives des Arts*, 309-318.

KARTOGRAFISCHE BRONNEN

Fig. 1. E.MATTHIEU, *Atlas des villes de la Belgique du XVIe siècle. Cent plans du géographe Jacques de Deventer exécutés sur les ordres de Charles-Quint et de Philippe II*, 1884-1924, 22 afl., Brussel, Institut Géographique Militaire. Hierin: figuratief plan van Halle ca. 1554.

Fig. 2. Uittreksel uit: de FERRARIS, Handschriftelijke kaart van de Oostenrijse Nederlanden. 1771-1778. Koninklijke Bibliotheek Albertina, Brussel, afdeling Kartografie.

Fig. 3. Uittreksel uit (vereenvoudigde tekening): Panorama van Halle, uit *'Album de Croÿ'*, uitgegeven onder de leiding van J.M. Duvosquel, dl. V, Comté de Hainaut, Brussel, 1987 (Halle: p. 251, pl. 64).

Fig. 4. Uittreksel uit: *Carte des camps de Halle et de Braine le Comte. Avec la position du champ de bataille à Ste Reynelde les 29 May & 5 Juin 1691 & celui du camp des Ennemys à Anderlecht le 28 May*. Gepubliceerd door J. VANVOLSEM, in: *Hallensia*, 2008, jg. 30, nr. 2, fig. III 26.

Fig. 5. Uittreksel uit: *Carte des Camps d'Enghien et de Halle. Les 28 et 29 May 1691 avec celui des Ennemis à Anderlecht Corrigé et augmenté par le Chevalier de Beaurain géographe ordinaire du Roy* Gepubliceerd door G. RENSON, 1985, fig. p. 83. Het leger van de koning is in twee lijnen opgesteld van 'Bevingue' of 'Beringhen' (Budingen) tot de Zenneoever, onmiddellijk stroomafwaarts van Halle.

Fig. 6. Uittreksel uit: *Carte des Camps de Gammarache et d'Appelleyren Les 8 e 9 septembre 1691 avec ceux des ennemis à Halle et à Enghien les 7 et 9 de ce mois Corrigée et augmentée par le Chevalier de Beaurain Géographe ordinaire du Roy*. Gepubliceerd door J. VANVOLSEM, in: *Hallensia*, 2008, jg. 30, nr. 2, fig. III 25, 26.

Op deze kaart zijn troepen van de geallieerden 'les ennemis' in de buurt van Halle opgesteld in een lichte bocht gaande van de Sennette, ten zuiden van Rebecq (*Cense de Neuve Court*), over Hondzocht, tot bij de Groebbegracht, naast de Bergenpoort, buiten de Halse stadswal.

Volgende kaarten werden in onze studie niet opgenomen:

1. *Ordre de bataille de l'Armée du Roi commandée par Mr. le Maréchal Duc de Luxembourg ... par le chevalier de Beaurain* (1691). (Verzameling T.D., Bruikleen ZW-Brabants Museum, Halle. Gepubliceerd in: J. VANVOLSEM, 2001, Halle en Arenberg, in: *Hallensia*, jg. 23, nr. 3, 5-45).

2. *Carte du Camp de Soignies Le 10 juillet et De Hoves Le 1er Aoust 1692 Avec celui des Ennemis à Halle. Corrigée et augmentée par le Chevalier de Beaurain Géographe ordinaire du Roy*, tome 3, pl. 19. (Verzameling T.D., Bruikleen ZW-Brabants Museum, Halle).

ICONOGRAFISCHE BRONNEN

Hier niet gereproduceerd: *'Belegering van Halle 1580'*, anonieme gekleurde pentekening van kort na 1580, in: *Carte des Sièges du XVIe siècle*, nr. 20, Koninklijke Bibliotheek, Brussel, Handschriften M22.089, ff. 128.

Fig. 3. *'Panorama van Halle'*, uit: *Albums de Croÿ, publiés sous la direction de J.-M. Duvosquel*, dl.V, Comté de Hainaut II, Brussel, 1987, p. 251, pl. 64.

Dagboek van Zenon Verhoeven over de 18-daagse veldtocht (mei 1940)

DIRK VANDENPLAS

Zenon Verhoeven, geboren te Wetteren in 1895 was bij het uitbreken van de oorlog bevelhebber van de rijkswachtbrigade van Halle

Vrijdag 10 mei 1940

Om 5 uur s'morgens wordt ons het bericht overgeseind, meldende dat de Algemene Mobilisatie bevolen was.

Een uur later meldde de radio reeds den inval van België door de Duitsche troepen.

De mobilisatie verliep op zijn beste, en iedereen met een ware vaderlandsliefde bezielde, stapte op om desnoods onze grenzen te verdedigen.

Binst den dag meldde men reeds de aanval op verscheidene steden en dorpen door Duitsche bombardeervliegtuigen en eveneens dat ons leger moedig stand hield.

Op 10 mei rond 14 u. in de namiddag verschenen de eerste Engelse troepen in ons rustig stadje Halle, met als eerste wapens antitankkanonnen, afweergeschut en lichte tanks, weldra gevolgd door machtige gemotoriseerde kolonnen en zwaar geschut.

Zaterdag 11 mei

Niets bijzonders te melden dan opeising van autos.

Zondag 12 mei

Alles rustig; van tijd tot tijd alarm, meldend de overtocht van vreemde vliegtuigen: 2 vliegtuigen neergehaald.

Maandag 13 mei

Reeds van in den vroegen morgend alarm tegen vliegtuigen, reeds van 5 uur s'morgens de stad overvliegend. Al de autovoertuigen, die nog vrij zijn, dienen onmiddellijk gebracht te worden naar de commissie 46 R; 2 vliegtuigen neergeschoten.

Dinsdag 14 mei

Alles kalm, behalve van tijd tot tijd luchalarm, doch in de namiddag werd de rust gestoord door het overvliegen der stad door Duitsche vliegtuigen, die hun vernielingswerk begonnen: deze laten niet min dan een 20-tal bommen vallen en zaaiden paniek en vernieling onder de bevolking.

Het Sint Rochus kwartier werd zwaar getroffen, vooral in de Halleweg, steenweg

<p>Kaart met opgave der oorlogsdiensten voor strijder 1940-1945</p> <p>afgeleverd aan <u>VERHOEVEN, Zenon H.</u></p> <p>geboren te <u>Wetteren</u> den <u>21.06.1895</u></p> <p>graad : <u>Eerste Oepemachtmeester</u></p> <p>Stand : ( ) Beroepsmilitair — Militiaan — Oorlogsvrijwilliger — (Gewapende weerstander — Weerstander door de sluikpers — Agent van inlichtingen en -actiedienst.)</p> <p>Opgave der oorlogsdiensten :</p> <p><u>Deelname aan de veldtocht van 10.05.1940 tot 28.05.1940</u></p> <p><u>Is erkent als Gewapend Weerstander van 01.06.1942 tot 17.11.1944.</u></p> <p><u>Tegenwoordig bij de</u></p> <p>(1) Het onnodige doorhalen. 26 JUL 67</p>	 <p>Volgnummer : 308960</p> <p>Handtekening van den houder :</p> <p><i>[Handwritten signature]</i></p> <p>Dr. W. Raes Kastelen-commandant van Administratie Directeur</p>	<p>Opgave der oorlogsdiensten (vervolg) :</p> <p><u>Rijkswacht van 03.09.1944 tot 08.05.1945. (einde der vijandelijkheden)</u></p>
--	--	--

op Nijvel en Zomerlaan: niet min dan 30 huizen zijn totaal verwoest en 5 doden vielen te betreuren.

Woensdag 15 mei

Het bombardement van 14 mei had een ware paniek gezaaid onder de bevolking: bijna niemand dierf nog in zijn huis verblijven; allen verbleven in de kelder of abri ter beschikking gesteld door de stedelijke overheid. De ellende aldaar te bespeuren is onbeschrijflijk: vrouwen, ouderlingen en kinderen, allen onder elkander, verbleven in deze schuiloorde waar een verpestende reuk heerscht, daar deze niet voldoende konden verlucht worden en daarbij overbevolkt waren. Alsdan nam ik het besluit al de echtgenoten der gendarmen met hunne familieleden te evacueren op Yper.

Bombardementen der kazerne van Tubize, die gans vernield is. s'Morgens vroeg overvlogen 24 bombardementsvliegtuigen onze stad zonder hun vernielingswerk voort te zetten.

Onze naburige gemeenten zoals Lembeek, Tubize, Quenast hadden het hevig te verduren en verscheidene slachtoffers vielen onder de burgerlijke bevolking.

Donderdag 16 mei

Tragische dag voor onze bevolking en vooral wij rijkswachters stonden gansch den dag nog bloot aan de aanvallen der vreemde vliegtuigen, die gedurig ons geliefd stadje kwamen overvliegen.

Tragische dag die ik nooit zal vergeten: een vlucht der bevolking langs alle kanten - waarheen? Niemand weet het !

Weg, alijd maar voort om te ontsnappen aan de overweldiger.

In den avond rond 9 uur waren alle telefonische verbindingen afgesneden: onmogelijk in verbinding te komen met de brigade, deel uitmakende van het district.

Reeds in den avond rond 19 u. werd de compagnie bevel gegeven in geval van evacuatie, ons te richten naar Kortrijk.

Volledige aftocht van het Engelsche leger, dat alle posten bezette op de linkerover van het Kanaal Brussel-Charleroi, alsook posten innamen in de versterkingen in de omgeving van Halle. Deze aftocht bracht natuurlijk de bevolking niet tot bedaren, temeer daar onze stad een 2e bombardement kwam te ondergaan, waarvan 4 torpedos denkelijk bestemd waren voor onze kazerne daar een vreemd vliegtuig tot 3 maal toe het rijkswachtgebouw kwam observeren en de 4de maal dook. Het liet vier bommen van zwaar kaliber vallen, welke hun doel misten en terecht kwamen in een weide, zonder grote schade aan te richten; verder eveneens de omgeving der statie bezocht, waar de vijand enkele zijner bommen liet vallen: gelukkiglijk vielen er geen mensenlevens te betreuren.

De manschappen der brigade werden door den aftocht ten zeerste ongerust en smeekten om te mogen vertrekken.

Om 23 uur vertrokken de ruiters richting Ninove en om 24 uur besloot ik eveneens mijn garnizoensplaats te verlaten, daar zoals reeds hooger gezegd, alle telefonische verbindingen verbroken waren en om niet verrast te worden door den vijand.

De ellende, die ik tijdens deze aftocht bespeurd heb, kan ik niet beschrijven; ouderlingen en zwakken, vrouwen met kleine kinderen op den arm of in een kleine kinderwagen trokken te voet uren en uren ver om niet in handen van den vijand te vallen, met grote moeite zich voortslepend. Alles geleet op een ware lijdensweg en dikwijls heb ik de moed dezer vluchtelingen moeten bewonderen.

Vrijdag 17 mei

Zoals voorgescreven was, vertrokken wij in de richting van Kortrijk. Deze reis verliep zonder groote moeilijkheden en wij kwamen rond 19u. te Kortrijk aan.

Daar werden wij op onvriendelijke wijze ontvangen door de Kapitein Smet, die ons verder stuurde naar Yper. Weerom een ontgoocheling toen wij er in de kazerne toekwamen, doch deze was van korten duur, want reeds de Zaterdag s'morgens mochten wij het opstappen naar Poperinghe. Tot mijn groot genoegen, daar mijn 2 zonen, die ik het geluk had er te zien, ook reeds in den morgen vertrokken naar de grens toe in de richting van Rouen.

Zaterdag 18 mei

Poperinghe, het stadje van de hop: groot was mijn tevredenheid toen ik er mijn vorige districtscommandant mocht terugzien (Capt-Comdt Pierrard). De tranen kwamen in ons beider oogen, toen wij elkander ontmoetten: men zou gezegd hebben 2 vrienden, die sinds lang mekaar niet meer gezien hadden. Een groot deel van mijn oorlogsweg werd hierdoor vergeten. Al de echtgenoten der gen-

darmen waren teweer om er ons bij te staan en vooral de echtgenote van de brigadebevelhebber Daenen, niettegenstaande haren zwaren last (5 kinderen) was overal te been om voor eetmalen te zorgen. Horemans en Bronze staken er een handje toe en zoo hadden wij s'morgens koffie, s'middags en s'avonds een lekker eetmaal onder ons 6: Pierrard- Verhoeven -Van Overberghe - Horemans - en Bronze. De dagen die wij daar verbleven was er ware kameraadschap doch zoals het spreekwoord zegt duren schone liedjes niet lang en zie, de commandant Pierrard moest ons verlaten om bevel te gaan nemen van de post van Reningelst tot spijt van de 24 aldaar verblijvende manschappen .

Zondag 19 mei

Niets bijzonders dan onze kleine bewaking na eerst vooral de mis en communie niet vergeten te hebben.

Maandag 20 mei

Rond 8 uur kreeg ik het bevel als dienstoverste der sektie mij aan te bieden bij de Generaal Clement, die zijn tenten opgeslagen had in het stadhuis, teneinde zijn onderrichtingen te ontvangen. Statige figuur - grijze snor, een echte veldheer, met strengen blik. Na nog wat liefvallige woorden toegesnuwd te hebben aan de aldaar op hem wachtende officieren, kreeg ik ook mijn beurt: zijn antwoord was kort en gebiedend. Seffens mijn manschappen verdeeld: de plaats van Poperinghe leeg gemaakt en verder de posten uitgezet. De handhaving der orde perfect, doch hij wilde nog meer: geen auto mocht nog het marktplein overschrijden en zelfs vluchtelingen, die men hier met duizenden telde mochten niet meer stationneren op het marktplein - nieuwe maatregelen.

Dinsdag 21 mei

Kalme dag, doch in de namiddag moest comdt Pierrard ons verlaten zoals ik reeds hoger schreef en wij werden gestuurd naar de stadsmiddelbare school, waar er reeds enkele tientallen manschappen verbleven der P.M van Luik, Eupen, Malmedy, St-Vith en verdwaalde manschappen van ergens uit België.

Hier liet de waalsche invloed zich fel gevoelen en voerden zij het ware meesterschap. Men dacht terug aan het schoolescadron, toen wij onze eerste dagen versleten.

Woensdag 22 mei

Dienst van 6 tot 22 uur op het marktplein met 30 manschappen verdeeld in 2 ploegen. Alles verliep er kalm. Honderden vluchtelingen keerden terug uit Frankrijk: gebrek aan eten naar het schijnt.

Donderdag 23 mei

Kalme dag voor mij, want ik moest de ganse dag niets doen dan slapen. Gelukkig dat de opperwachtmeester Dops een matras in onze kamion gegooid had voor het vertrek, want ze heeft al veel dienst gedaan; anders was het altijd op de grond of in stroo slapen.

Vrijdag 24 mei

Niemand kon vermoeden in de voormiddag, dat de dag van 24 mei zo tragisch zou geweest zijn. Alles scheen kalm, want toen iedereen zijn noendutje deed, werden wij plotseling overvallen door twaalf Deutsche vliegtuigen, die paniek en verwoesting zaaiden onder de bevolking. Verscheidene zware bommen vielen in de omgeving der kazerne. De ruiten der school waar wij gelogeerd waren, vloegen in stukken, de plafonds dreigden in te vallen, de muren gescheurd; een waar paniek onder de gendarmen. Als eerste slachtoffer viel onze makker eerste-wachtmeester Wagner, op slag gedood en twee gedarmen gekwetst.

Kolonel Franckx, die juist de markt kwam overgereden, zat dood in zijn auto. De echtgenote van onder-luitenant Arens zwaar gekwetst, vreselijk schouwspel. Op de markt en omliggende straten overal doden gekwetsten, brokken vlees, hier een arm daar een been, een kamion geladen met Engelse soldaten vatte vuur en zij werden levend verbrand.

Verschrikkelijk schouwspel. Huilende en tierende vrouwen en kinderen. Hier miste men zijn echtgenote, daar een ander zijn kind, bijna ganse families uitgeroeid. De eerste doden werden in de kerk gedragen evenals de zwaar gekwetsten werden overgebracht in het klooster en hospitalen.

Alle geneesheren waren te been om te snijden en te kerven. Mijn bezoek in het hospitaal, bestuurd door de zusters stelde mij een afgrijselijk schouwspel voor; hier lag een afgesneden arm, daar een afgezaagd been: t was al bloed en vleesch, dat er te bespeuren viel; sommige gekwetsten kreunden dat het merg tot in de

beenderen doet sidderen; honderden huizen vernield en verwoest. Tot slot een 165-tal doden en 250 à 300 gekwetsten waaronder 9/10 burgers: een ware slachting onder de rustige bevolking van Poperinghe.

Zaterdag 25 mei

Reeds van in den vroegen morgen werd de stad overvlogen door vreemde vliegtuigen, hetgeen ons onmogelijk miek de kelders van het Gothische stadhuis te verlaten. Rond 11.30 u begonnen de Duitsche vliegers hun vernielingswerk verder te zetten. Verscheidene bommen werden geworpen in de omgeving der statie; uitslag: 3 dooden en 7 gekwetsten. In den namiddag begon het spelletje opnieuw doch deze maal vielen er geen slachtoffers te betreuren; een landbouwer zag gansch zijn veestapel vernietigen, door een bom, die terecht gekomen was in zijne kudde vee.

Zondag 26 mei

Reeds van in den vroegen morgen kregen wij het bezoek van een 20-tal Duit-sche vliegtuigen. Daar de Engelsche en Fransche vliegtuigen zich in de omtrek bevonden, zijn zij verplicht geweest hun bommen af te werpen in volle veld. Een gekwetste viel te betreuren. Een Duitsch vliegtuig werd door de Engelsche jagers neergehaald. Hierna had ik de gelegenheid de mis en communie te kunnen bij-wonen met makker Bronze.

Deze dag verliep redelijk kalm. We hadden nog gedurig alarm van vreemde vliegtuigen, die ons gedurig kwamen lastig vallen, doch geen incidenten deden zich voor.

Maandag 27 mei

Deze dag was gekenmerkt door een der moeilijkste dagen, die wij reeds meege-maaakt hadden. Reeds van in den vroegen morgen werden wij gedurig aange-vallen door vreemde vliegtuigen en reeds vroeg vielen er slachtoffers te betreu-ren in de omgeving der statie. Onophoudend werd alarm geblazen en het was onmogelijk op straat te komen. Om 11 uur werden er terug bommen geworpen en 10 dooden en een 30-tal gekwetsten waren opnieuw te betreuren.

Enige oogenblikken nadien werd ik aangeduid om met een 20-tal manschappen te vertrekken naar Leke om er deel uit te maken van het detachement van de commandant Pierrard, die ons enkele dagen tevoren verlaten had. Groot was mijn tevredenheid die sympathieke chef terug te mogen ontmoeten.

Aangekomen in Leke, waar wij gelegerd waren op een grote hoeve (boerderij Oscar Mattelin), werd ik als diensthooft aangesteld over 65 manschappen. Maar ik heb het geluk gehad mij nader te brengen bij de manschappen, waar ik zeer veel geleerd heb; ik trof er veel sympathieke jongens aan doch anderzijds veel luiaards, mistevredenen en nog meer: hetgeen de uitvoering van de menigvuldige prestaties niet vergemakkelijkte. En ik moet laten opmerken, dat ik van verre na niet tevreden ben over sommige gegradueerden, die in plaats van mee te wer-ken onderduims tegenwerkten.

Ik wil eveneens laten opmerken hoe sympathiek wij er behandeld werden door de bewoners dezer hoeve, niettegenstaande zij er 65 gendarmen op logies had-den en er bovendien nog 200 soldaten gelogeerd waren.

Deze brave lieden hebben alles gedaan wat mogelijk was om iedereen tevreden te stellen. Wij hadden er warme koffie, eveneens boter enzovoorts, alles aan een zeer billijken prijs.

Over onze reis van Poperighe - Leke dient eveneens enige woorden neergepend te worden. Eerst passerden wij Roesbrugge, waar de Duitsche vliegtuigen dood en vernieling gezaaid hadden: op den weg van Roesbrugge naar Diksmuide lagen ganse kolonnen uiteengespreid, autos doorzeefd van kogels lagen rechts en links van de baan omver geworpen: hetgeen mij deed denken aan een echte paniek die er moet geheerscht hebben. Diksmuide konden wij niet doorkruisen, daar deze stad eveneens een geweldig bombardement was komen te ondergaan. Overal puin en verwoesting, gansche straten stonden in brand. Dan maar onzen weg voortgezet langs den IJzer, den zo gekenden stroom, die reeds zooveel inkt heeft doen neervloeien. Gedurig werden wij gemitrailleerd door vliegers, en pas den IJzerstroom overschreden waren wij verplicht meer dan eens ons schuil te houden in een Duitsche onderstand om aan de kogels der vliegers te ontsnappen. Het was alsof er een zwerm vogels in de lucht hing.

Vliegers der verbondenen verschenen eveneens op het toneel en wij konden vanuit de schietgaten der schuiloornden deze luchtgevechten bijwonen - een bevriend vliegtuig neergekogeld - de vliegers trachten zich te redden met hun valscherms - nieuwe bombardementen op Diksmuide. Dan maar onze weg voortgezet.

Aangekomen op de steenweg van Beerst naar Keiem, dienden wij terug af te stappen om een schuiloord te zoeken, wilden wij niet het slachtoffer worden van de mitrailleurkogels der vliegers. Eindelijk kwamen wij terug op onze bestemming – de hoeve Mattelin, waarvan ik reeds mijn wedervaren verteld heb.

Dinsdag 28 mei

Reeds van in den vroegen morgen scheen den dag woelig te worden. Onophoudend werden wij overvlogen door Duitse toestellen. Deze schenen zich niet veel te bekommeren met ons. Gedurig overvlogen zij ons kantonnement, zonder iemand kwaad te doen. Onder de soldaten klonk reeds van in den voormiddag, dat er wapenstilstand gesloten was en men zou waarlijk moeten zeggen hebben, dat er iets scheen van waar te zijn, gezien de vliegers, die op geringe hoogte overvlogen, ons met rust lieten. Toen opeens enige soldaten, gelegen op den steenweg hun vermaak vonden, er enige kogels op af te zenden liet het antwoord niet op zich wachten; een vlieger daalde neder met huilende sirene, en tot slot van rekening hadden wij 12 doden waaronder 4 soldaten, 4 huizen in puin en 10-tal autos opgebrand. Ge moet niet vragen welke paniek er heerste.

Er heerste een beroering onder de soldaten: velen vluchtten weg anderen legden hun wapens neer en vertrokken naar huis toe.

Rond 17 u. verschenen de eerste Duitse soldaten in het dorp. Zij schenen kalm doch vastberaden. Verder in den avond kwamen zij met hun gemotoriseerde eenheden voorbij en vertrokken in de richting van Sint-Pieters-Capelle.

Woensdag 29 mei 1940

Reeds van in den vroegen morgend heerste er een zekere beroering onder de gendarmen. Velen spraken van huiswaarts te keren, en toen er 2 Duitse soldaten ons kwamen melden op de pachthoeve Mattelin, dat de toestand voor ons gevaarlijk ging worden was er geen houden meer aan.

Het was een ware vlucht.

Ik had wel te zeggen, dat ze de orders van commandant Pierrard moesten afwachten, en ik hun verbod hun kantonnement te verlaten, niets te doen: vooral vele gegraduateerden, die het voorbeeld moesten geven waren nog de slechtsten: een brigadier-bevelhebber blonk uit door zijn zenuwachtigheid en reed met een razende vlucht met zijn camion naar Oostende. Toen commandant Pierrard aankwam had ik tenhoogste nog een 15-tal manschappen met mij.

Deze beval ons dan naar Brugge te vertrekken om er verder orders te ontvangen. Onze reis naar Brugge liep nogal gemakkelijk van stapel, niettegenstaande wij van tijd tot tijd het controol moesten ondergaan der Duitse soldaten, die ons gedurig naar onze wapens vroegen. Vooral op onze pistolen schenen zij belust. Daar aangekomen kregen wij het bevel naar Eernegem te vertrekken. Een treurige reis. Met gansche kolonnen aftrekkende soldaten, verder ook een kolonne Franschen en Engelsche krijgsgevangenen.

**KONINKLIJKE
GESCHIED- EN
OUDHEIDKUNDIGE KRING
VAN HALLE**

Postadres:

Historisch stadhuis
Grote Markt 1, bus 2, 1500 Halle

Website: www.hallensia.be/blog/

Facebook:

<https://www.facebook.com/Hallensia>

E-mail: info@hallensia.be

ABONNEMENT HALLENSIA

(Inclusief lidmaatschap van de Kring)

Gewoon lid: € 25,00

Steunend lid: € 35,00 (of meer)

Buitenlands lid: € 35,00

STORTING OP REKENING

IBAN: BE64 0010 9717 2252

BIC: GEBABEBB

van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige
Kring - 1500 HALLE

Adreswijzigingen:

promotie@hallensia.be

LOS NUMMER

€ 15,00

(€ 10,00 + € 5,00 verzendingskosten)